

BOORN EN BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN en BOERSCHOP

Uitgave van de

Heemkundevereniging Bussemakerhuis.

Jaargang 11, No. 1, Maart 2001.

Verschijnt 2 maal per jaar.

INHOUD

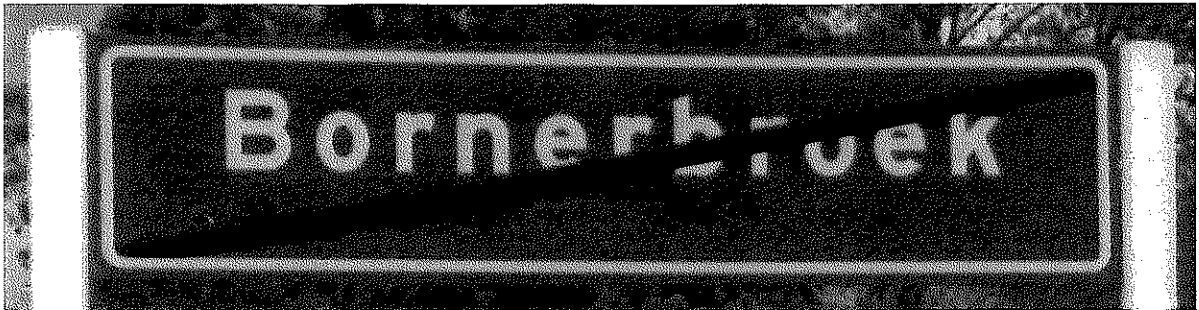
Van de redactie	Redactie	2
Onze oude Stefanuskerk nader bekeken 10	A.A. ten Kate	3
Een rouwbord in de oude kerk	J.J. Grootenboer	4
Borne in de jaren twintig 4	Chroniqueur	8
Landleven	Lejo van Kuijeren	9
Monument 13	Redactie	10
Het Convent van Windesheim	T. Hendrikman	11
Ooit gesloopt 12	J.B.F. Leuverink	14
Nogmaals de nieuwe school	G. Groenhuis	15
Dat had van mij nig hooven	J. Kleinman	16
Het Huis Weleveld 2	J.J. Grootenboer	17
Zo was't, zo is't	Redactie	22
Uit de familiechroniek Woolderink 5	H.A.M. Woolderink	23
Nogmaals "de Richtersteen"	Redactie	24
L.J. van Hambroick jr.	G.A.B. Nijhuis	25
Boeken nieuws	Redactie	28
Uit het aantekenboek van dokter Schoemaker 3	J.B.F. Leuverink	29
Bornse schetsen	Observator	31
Van de bestuurstafel	Bestuur	32
Overgangsgebied	Vrederik	32

Herkomst illustraties:

Ansichtkaart: 2(onder);8;19
Archief F.J. van Capelleveen, Borne: 1;2(boven);6;9(boven);20(boven);22;23;25;28
Archief T. Hendrikman, Zwolle: 11;12;13
Craandijk, J, detail prent: 18
Cranach, Lucas: 3(rechts)
Economische leidjes, Betje Wolff en Aagje Deken, 1781: 9(onder);16
Gem. Archief Borne, collectie G.P. ter Braak: 10
Grootenboer, J.J., Borne: 3(links); 7
Hottingerkaart ± 1780, detail: 27
Leuverink, J.B.F., Borne: 14
Nijhuis, G.A.B., Oldenzaal: 15
Spilman, H, detail prent coll. Oudheidkamer Twenthe, Enschede: 17
Tegenwoordige Staat, dl XIII: 4
Velner, H.B.J.M, foto: 20(onder)
P. Verkade, Muntboek: 26

VAN DE REDACTIE

Als U dit leest is de amputatie reeds een feit. Onze gemeente heeft een groot stuk van haar grondgebied af moeten staan, vooral aan Almelo. Het gaat om geheel Bornerbroek en het achterliggende land, benevens het Tusveld en een deel van de Elhorst. Dus ook Zenderen is kleiner geworden. Het lijkt dat de gemeente dit alles reeds lang voorvoelde, want in Bornerbroek, op de weg richting Almelo, stonden al heel lang blauwe borden met de dorpsnaam Bornerbroek met een dikke rode streep er door!!!

Helaas heeft deze afslanking grote gevolgen voor de bewoners van zowel het afgestane land als voor dat wat ons nog rest. Het accent van de gemeente lag tot nu toe toch op haar agrarische achtergrond. Thans, na de herindeling, zal Borne een meer verstedelijkt dorp worden. Voorwaar een groot verlies en jammer voor de bewoners van beide zijden...

Een lichtpuntje is, dat we er ook een (klein) stukje bij hebben gekregen. Vanaf nu geldt n.l. de nieuwe, alweer uit de jaren tachtig daterende, autoweg als gemeentegrens aan de zuidkant. Dat heeft tot gevolg, dat we een gebiedje met daarin het asielzoekerscentrum en De Zwanenhof, vroeger Ambt Delden, aan onze gemeente zagen toegevoegd. Iets oostelijker echter, ging er weer een stukje af, zodat de padvinders en hondenliefhebbers thans in Ambt Delden zitten. Waar het allemaal goed voor is heeft tot nu toe niemand ons uit kunnen leggen! Met overleg en regels was deze dure omschakeling zeer waarschijnlijk niet nodig geweest.

Het vroegere klooster en tegenwoordige Bezinningscentrum De Zwanenhof dat thans binnen onze gemeentegrenzen is gelegen...

Maar goed. Geschiedenis is datgene wat is geweest en daar richten wij ons als vereniging o.m. op. Voor het voortbestaan van onze activiteiten zal dit alles daarom niet zo heel veel verandering brengen. Een groot deel van de door ons te bestuderen zaken blijven, ook als dit het thans verloren gebied betreft, toch voor ons van belang! De nieuwe toevoeging van b.v. De Zwanenhof heeft alleen maar een extra studieonderwerp tot gevolg. Wij voorzien dan ook dat m.b.t. onze uitgave BOORN en BOERSCHOP en eventuele andere uitgaven, de oude gemeentegrenzen voor onze vereniging, ook in de toekomst, van blijvende betekenis zullen zijn en blijven.

ONZE OUDE STEPHANUSKERK NADER BEKEKEN 10

De Heilige Maagschap (of de Bornse Moeder) vervolg.

Het vorige verhaal ging over moeder Anna en haar drie dochters, die alle drie luisterden naar de naam "Maria". De moeder van Jezus is de bekendste van deze Maria's. Ter onderscheiding werden de andere twee aangeduid met de naam van de vader (er waren immers ook drie vaders). Aan de dochter van Anna en Cleophas - Maria Cleophas - is dit artikel gewijd. Deze Maria trouwde met Alpheus en het echtpaar kreeg vier kinderen. Deze heetten: Jacobus Minor, Barnabas ook wel Justus genaamd, Simon Zelotus en Judas Thaddeus. Vader, moeder en zonen ziet u nog eens als detail van het schilderij van de Heilige Maagschap dat werd afgedrukt in deel 9 van deze artikelenserie.

Het wordt tijd onze aandacht te richten op de z.g. "Bornse Huismoeder", dat is de figuur met twee kinderen, die aan het voorlezen is. Door de voormalige voorgangers van de oude kerk, is deze titel in zwang gekomen. Bij nadere beschouwing blijkt het hier echter NIET om een te

MOEDER, maar om een VADER gaan! Zo verwonderlijk is dit abus niet. Ook tegenwoordig is het soms moeilijk te zien aan kleding of haardracht, of het om een vrouw dan wel om een man gaat.

Links de muurschildering in onze kerk en rechts een detail van de tekening van Lucas Cranach welke tekening kennelijk model stond voor de schildering.

Gewapend met een verrekijker heb ik deze figuur geïdentificeerd en heb ik kunnen constateren dat het om een "huisman" gaat en wel bovengenoemde Alpheus. De fotograaf die Alpheus met zijn twee zonen van nabij wilde nemen, heeft vanaf een hoge ladder een goed beeld gemaakt van het lezende drietal. Ik hoop dat de afdruk ook u duidelijk zal maken dat het hier niet om Maria Cleopas, maar om haar man gaat. Blijkbaar was in de middeleeuwen voor de man ook al een taak weggelegd bij de opvoeding.

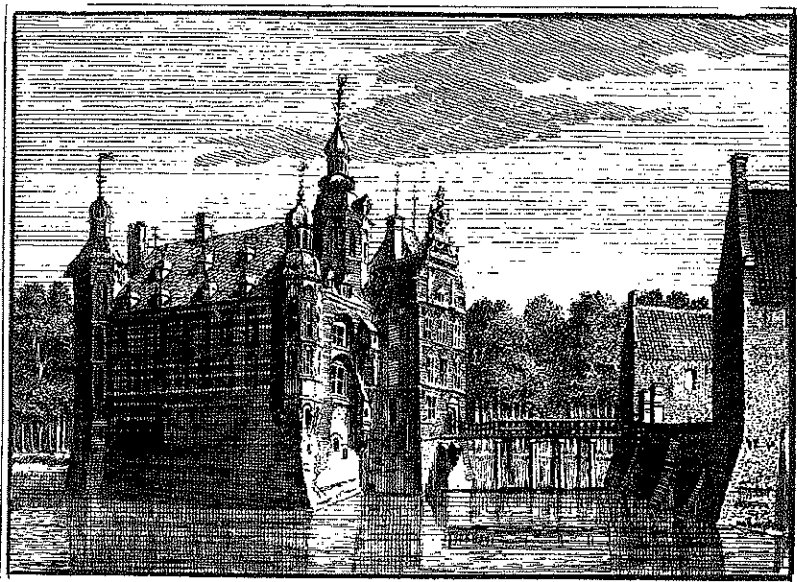
Om met een cliché te eindigen "Er is niets nieuws onder de zon!".

A.A. ten Kate.

Der heurt mear bie het hoeshoalden as alleen nen sokkerpot

EEN ROUWBORD IN DE OUDE KERK

Op 9 september 2000 werd in de oude kerk van Borne een rouwbord onthuld, gemaakt naar een teruggevonden tekening van het bord dat in 1683 ter nagedachtenis van Anna Theodora van Keppel in deze kerk werd opgehangen. Als onderdeel van de ceremonie van de onthulling en aanbidding van het bord aan de Kerkvoogdij, sprak J.J. Grootenboer een rede uit waarin hij een adellijke begrafenis beschrijft en uitleg geeft omtrent het aanbrengen van dit hernieuwde bord.

↳ SLOT KEPPEL van voren.

Het huis Keppel, het stamslot van de Keppels, dat nog steeds in Laag-Keppel is te zien.

De adeltrots en de dood

In augustus 1630 sterft Sweder Schele's schoonmoeder op het Huis Welbergen. Bodem moeten nu in vliegende haast reeksen adellijke vrienden en vriendinnen uitnodigen voor de ter aardebestelling van de oude dame in het familiegraf. Dat graf was zo'n slordige tachtig kilometer verwijderd van het Huis Welbergen. Een aantal dagen lag moeder opgebaard voordat drie wagens zich in westelijke richting voortbewogen. Vooraan de wagen met wijlen de schoonmoeder, daar achter een wagen met Sweder en zijn vrouw en een derde wagen voor de overige familie.

Pastoor Godeke Wiggerhorn van Langerhorst laat de klokken in de twee torens van het Stifft luiden. Dat was van tevoren al geregeld. Op de 26^e komen de familieleden bij elkaar op Welvelde en de volgende dag verzamelen zich de naburen op het voorterrein. Dan wordt, naar adellijk gebruik, de stoet in pijnlijk nauwkeurige volgorde geformeerd. Voorop te paard de oudste zoon Goosen Heidenreick met twee bevriende jonkers en Herman Rammelman, de richter van Borne, die zijn zoon heeft meegenomen. De voornaamsten van Borne lopen aan weerszijde van de lijkwagen. Koetsen volgen met "*Wij en onze kinderen*", wederzijdse familieleden en intieme vrienden. Dan belangrijke figuren zoals de abdis van het Stifft Weerselo en haar juffers; en om nog een voorbeeld te noemen, vanwege de reikwijdte van de naam Carel Victor Ripperda van (Ooster) Wijtwerd en Venhuis en zijn eega Petronella Elisabeth van Schade-Ihorst. Toevallig ken ik Oosterwijtwerd en het stelt echt niets voor. Te voet volgen de meier/pachters van Welvelde. Zo hoort het! En dan zijn er velen niet komen opdagen, ondanks de dringende uitnodiging. "*Ze waren niet thuis*" schrijft Sweder II laconiek, want slechts een enkele ridder heeft zich verontschuldigd.

's Middags om drie uur vindt dan de uitvaart vanuit het Huis Welvelde plaats, na een dienst in de Grote Zaal geleid door Walter Molan (de Lutherse huiskapelaan) en daarna een maaltijd in het Salet. In de Kroniek wordt hier onthullend aan toegevoegd: Voor wat de meijers of pachtboeren betreft heeft men het volgende besloten, *“de man krijgt enige kost toegezonden en ettelijke tonnen bier”*! De hele stoet zet zich in beweging om over de Bieffel naar het dorp te trekken en reken maar, het hele dorp is uitgelopen. Rechts van het altaar (!) is het graf gedolven. Daar was immers nog een plaats overgebleven aan de kant van het keldertje waar Sweders zaliger vrouw ligt.

Zo vertelt ons de Kroniekschrijver de begrafenis van een lid van de familie. Aan de wereld werd aldus de hogere status van de regionale adel getoond. En dat op een voor die tijd natuurlijke manier. Zo lagen de zaken nu eenmaal vast. Meerdere malen bezweert Sweder in zijn kroniek zijn onderdanen, zich te houden aan een brief van Paulus, om eerbied te koesteren voor hen die boven hen gesteld zijn. De plaatselijke kerk wordt vooral beschouwd als een mausoleum van de plaatselijke adel. Voor hen worden de tekenen van hun waardigheid opgericht. Merkwaardigerwijze wordt dan zelfs de bijbel als bewijs aangevoerd, door te wijzen op het verhaal van de droom van de Aartsvader Jacob in Beth-El. Na die droom met dalende en stijgende engelen, richt Jacob *zich een steen op* aan de kant van de weg, laat er een fles olie over leeglopen en zegt: *“Hoe ontzagwekkend is deze plaats”*.

Ons ontgaat de logica van deze handelingen volkomen. Slechts de resten van twee epitafen, of herdenkingsstenen, zijn nog in de kerk te zien. Er hebben er minstens vijf “gehangen”. Sweder II heeft er enkele ontworpen en van teksten voorzien en elders zijn nog schetsen van Bornse epitafen en rouwborden gevonden. Voor de overleden Else Schade, weduwe van Brawe ten Campe en Dijkhuis konden we inderdaad de opmaak van een rouwbord traceren: Een bord zonder tekst en beladen met vele kwartieren die haar luxe afkomst zouden bewijzen. Waarom vinden we in het stamboek geen beschrijving van een rouwbord? Dat komt doordat die borden vaak binnen enkele dagen werden gemaakt door een plaatselijke kistenmaker. Waarschijnlijk ook, omdat er over het ontwerpen van een dergelijk herinneringsbord weinig te vertellen valt. Het zijn borden met daarop de naam van de overledene en de sterfdatum. En dan natuurlijk de trotse kwartierwapens. Met name in de tijd van de reformatie en daarna, werd de overheid meer en meer belast met kerkelijke zaken (ook Sweder en zijn navolgers waren “overkerkeraad”) en die invloed liet zich ook op deze manier gelden.

Niet dat iedereen stond te juichen. In Amsterdam b.v. was er al formeel verzet in 1616, al mocht dit niet baten. De kerkvoogden vonden het best: voor het ophangen van een rouwbord betaalden de nabestaande familieleden jaarlijks een aardig bedrag. Middelburg telde b.v. in één kerk 680 rouwborden. Voor de adel was het een welkom systeem. Een rouwbord kostte immers maar een fractie van een praalgraf en toch wàs je er! Het laatst bekende rouwbord in onze kerk was bedoeld voor de in 1731 overleden Borchard Herman van Hambroick. Het hing volgens een bekende prent eerst boven de ingang van de havezathe, maar is daarna vast wel naar de oude kerk overgebracht...

Het einde van het rouwbordtijdperk kwam eind 18^e eeuw. Toen besloot het Bataafs Bestuur in maart 1798: *“Om op onze verantwoordelijkheid zorg te dragen, dat binnen de kortst mogelijke tijd uit alle kerken en alle publieke gebouwen, weggenomen worden de WAPENBORDEN, EERGESTOELTEN EN ANDERE TEKENEN VAN ONDERSCHEIDING, tegen de geheiligde*

wetten der gelijkheid". De borden in Borne zijn toen ook verwijderd. De eigenaren kregen het verzoek ze weg te halen, maar ik heb niet de indruk dat in die jaren de eigenaar van Welvelde, Willem Hendrik van Hambroick (tegen wil en dank burgemeester van Leeuwarden) voor dat materiaal enige belangstelling had. Als dan het verbod tot begraven in kerken wordt afgekondigd, is de relatie tussen het begraven en het ophangen van herinneringsborden ook verdwenen.

Na de Franse overheersing keert hier en daar menig rouwbord terug. Zo niet hier in de Bornse kerk. Zo werd deze kerk gevrijwaard van de spot en de hoon van Hildebrandt in zijn "Camera Obscura": *Maar wilt gij weten, wat ik bespottelijk, wat ik ergerlijk vind? Het zijn de wapenborden, Uw grafnaalden, Uw eerzuilen in de kerk, Uwe lofverzen op stof en assche, onder het oog van God en Zijn heilige huis op aarde, geschreven. Het zijn tropheeën van de dwaze trots, wereldse ijdelheid, nietige rijkdom, verwaande wetenschap, bloedige oorlog, daar te pronk gesteld, waar ootmoed en eerbiedigheid zich met gebukte hoofde voor het oog des Heeren stellen.*

Het bord tijdens de onthulling op 9 september j.l.

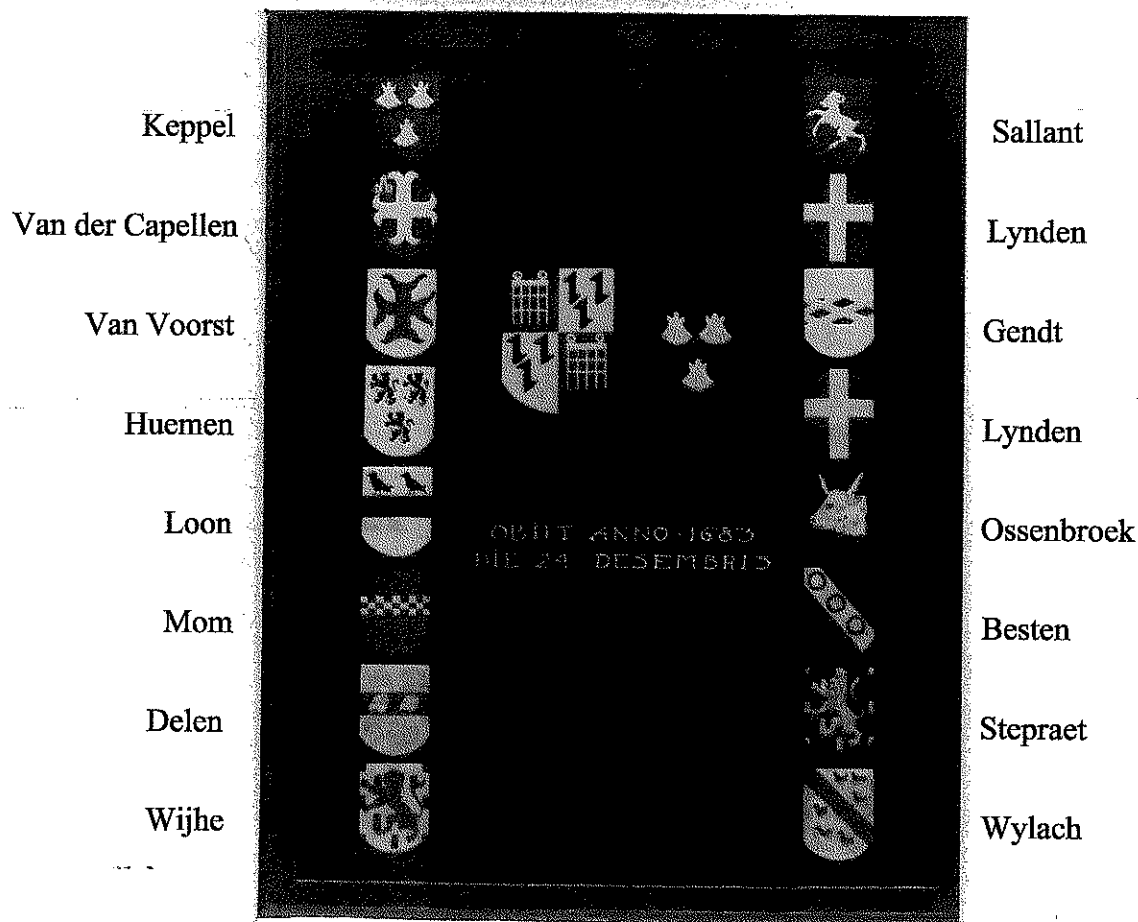
Nu hangt er een model. Meer is het niet, maar ook niet minder. Het is een compliment aan de Werkgroep Open Monumentendag waard. De werkgroep demonstreert hiermee een ingrijpend stuk lokale geschiedenis. Een model van een rouwbord, gebaseerd op een schets van het exemplaar voor Anna Theodora van Keppel, overleden in 1683. Zij was de vrouw van Willem Hendrik Schele. Dat heetgebakerde mannetje, dat het goed Weleveld naar de knoppen heeft geholpen door reeksen processen. Van Willem Hendrik is niet veel over. Of toch? Over de beelden (muurschilderingen) van Barbara en Catharina in deze kerk, is eens een vrome bijbeltekst geschreven. Rechts onderaan is een miniem wapenschildje te zien, met in de beide bovenhoeken de letters W.H. Meer verdient hij ook niet.

En de moraal? De moraal vinden wij in de Psalmtekst van Psalm 119 (een tekst die mij blijkbaar, misschien wel tegen wil en dank, na aan het hart ligt). Het is het lied van de wind, die gaande over het veld de bloemen knakt en het gras doet verdorren, zodat er niets meer van te vinden is. Een wijze les en de resten van de rijken en machtigen van toen zijn aardig voor onze geschiedenisles. Een les, die de absolute waarheden van het bestaan relativeert. En zo hoort het ook.

Niks is zo nieuw als wat allang vergetten is

ROUWBORD IN OUDE KERK

Anna Theodora van Keppel
1^e echtgenote van
Wilhelm Hendrik Schele

Verdere gegevens

Afmetingen: 175 x 130 cm.

Materiaal: hout met houten omlijsting.

Kleur: Mat-zwart geverfd waarop de wapens in kleur.

Wapens: Kwartieren van de familie Van Keppel.

Uitvoering reconstructie: Karoly Szekeres, Deventer.

Initiatief: Werkgroep Open monumenten Dag Borne.

Sponsors: Gidsen Rondwandeling Borne.

Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel.

Aangeboden aan: De heer Slotman (kerkvoogd).

BORNE IN DE JAREN TWINTIG 4

Zoals beloofd komen nu de overige oude zaken in het interieur van de Oude Kerk aan de orde zoals deze in de "V.V."-gids van omstreeks 1923 werd beschreven. De verdere gids-tekst luidt:

Thans, nu de leelijke ijzeren ramen vervangen zijn door een zandstenen raamverdeling, met groene in lood gevatte ruitjes, de muren ontdaan zijn van de witte pleisterlaag en de betimmeringen uit later tijd zijn verwijderd, heerscht er in het interieur een gewijde stemming. De zandsteenen renaissance preekstoel (met die van Tubbergen een unicum in Twente), is omgeven door menige grafzerk. Die, hoewel afgesleten en uitgeloopen, den bezoeker de namen noemt van vele Hooch Edelgeboren Erentfeste (=eerzame) Twentse Jonkers, van menig in Got entslape (=ontslapen;overleden) Ehrwaerdige Priester en Predikant, van richters, Huysluyden en Jofferen. Eens hingen hier de rouwborden der Welevelds, Ripperda's, Schele's en Hambroick's; gebrandschilderde glazen toonden hun wapenschilden, grafmonumenten vermeldden hunne daden; dit is alles verstrooid, maar de spaarzame resten, die men hier nog vindt, geven wijding aan het interieur.

Bij de restauratie door architect W. te Riele Gz., werd de kerkvloer weer op het oorspronkelijke peil gebracht. De zandstenen ramen werden opnieuw aangebracht en de muurschilderingen blootgelegd. Het orgel werd verplaatst en ook de uit ongeveer 1600 stammende preekstoel kwam op de huidige plaats te staan.

De zandstenen preekstoel.

De preekstoel is van fijnkorrelig zandsteen en waarschijnlijk van Westfaalse oorsprong.

Tijdens de restauratie werden onder de pleisterlaag twee jaartallen ontdekt, het eerste "Anno 1482" kwam tevoorschijn in een zuidelijk gewelfveld van het schip, terwijl het jaartal 1613 in de sacristie waarschijnlijk wijst op een herstelling, die in dat jaar heeft plaatsgehad. Een enorme grafzerk met ingehouwen beeltenis van Johannes van Weleveld is gevonden in den vloer van het koor en overeind gezet tegen den zuidelijke koormuur. Zoals dit het geval was met veel zerken uit dien tijd, zijn de koperen wapenschilden, die den steen prijken, daaruit weggenomen.

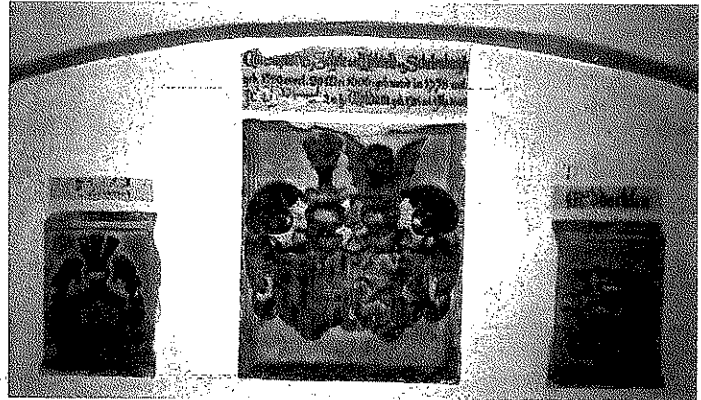
Helaas zijn niet alle muurschilderingen van zodanige kwaliteit dat ze zich goed laten fotograferen. Van de grafzerken is helaas nog al wat afgesleten. Bovendien werden de wapens er ooit moedwillig van verwijderd. Toch vertonen ze zich nog steeds aan ons als aantrekkelijke producten van beeldhouwkunst.

In het koor, ingemetseld in den muur, bevinden zich een paar fraai gebeeldhouwde wapensteen, waaronder die van Christoffel Scheele en Judith Ripperda, zijn echtgenote. De

vroegere grafkelders onder het koor, welke reeds gedeeltelijk waren ingestort, zijn geheel gevuld met zuiver zand.

Men verzuime vooral niet het gebouw te bezoeken; de koster, die naast de kerk woont, ontsluit u de poort; de toegangsprijs bedraagt 25 cents per persoon.

Zoals op bijgaande foto is te zien vormen de in het koor ingemetselde wapenstenen een prachtige koorafsluiting. Het zijn waardevolle verwijzingen naar een tijd waarin men duidelijk anders tegen het leven en de gelijkheid van mensen aankeek dan tegenwoordig. De koster woont in-tussen elders en om de kerk te bezoeken moet men een bezoek aanvragen of wachten op monumentendag of een andere festiviteit.

De prachtige wapenstenen in het koor van de kerk.

Hiermee beëindigen we de beschrijving van de Oude Kerk. Een volgende keer zullen we het over de veel jongere R.K.-kerk aan de Stationsstraat hebben.

Chroniqueur.

Landleven

*Als 's morgens bij het ochtendgloren
De boer zijn ogen openslaat
Is er weer een kalf geboren
Kiemt het eerste jonge zaad*

*Als 's morgens bij het ochtendgloren
Boerin haar handen wapperen laat
Komt op het erf het spul tot leven
Dan blaft de hond en blaft het schaap*

*Als 's morgens bij het ochtendgloren
De boer slaapdrongen koeien melkt
Ziet hij ineens vanuit een ooghoek
Hoe zijn vrouw reeds is verwelkt...*

*Noem één enkele bloem op aarde
Die blijft bloeien voor altijd
Als de nood echt aan de man komt
Troost de boer zich met de meid.*

Lejo van Kuijeren.

MONUMENT 13

Op deze oude foto, uit ± 1912, is het z.g. Doeschothuis te zien gelegen aan de Abraham ten Catestraat 9. Het huis is een van de weinige juweeltjes van landelijke bouwkunst die we nog rijk zijn en is schuin t.o.v. de straat gebouwd. De inzetfoto toont de huidige voorgevel. Het huis was vroeger kruidenierswinkel maar zal eerder zeker andere bestemmingen hebben gekend. Het is n.l. reeds gebouwd in het jaar 1749. Gelukkig is het behouden gebleven en, onder architectuur van Henk Methorst, in 1976 zelfs in oude staat teruggebracht. Tot voor kort was er de huisartsenpraktijk van dokter H. J. van Enter en R.M.Lokin in gevestigd (deze is thans overgebracht naar Watertorenerf 7).

De naam van het huis is gegeven n.a.v. de gewoonte uit het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw, om oude huizen te vernoemen naar vroegere bewoners. Dit pand was de kruidenierswinkel van Jan Doeschot die er samen met zijn vrouw Chrisje de winkel dreef. Het gebouw is opgetrokken uit baksteen en heeft rondom een, eveneens bakstenen, plint. Het heeft een met Hollandse rode pannen gedekt zadeldak en twaalfraams schuifvensters met achtraams bovenlichten in de voorgevel. Boven de voordeur een bovenlicht met gekromde roeden. De kopse gevels zijn met een vertikaal houten beschot bekleed tot net boven de ramen van de benedenverdieping. In de naar de straat gekeerde zijgevel vormen de als cijfer uitgevoerde muurankers het jaartal 1749, het jaar waarin het huis tot stand kwam.

Redactie.

HET CONVENT VAN WINDESHEIM

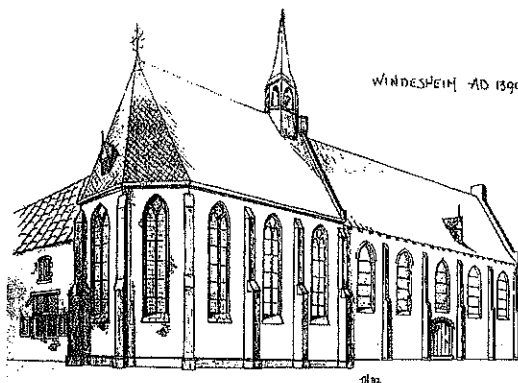
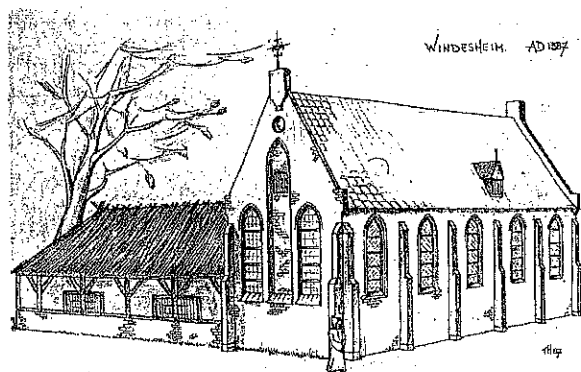
Windsheim nader bekeken n.a.v. het jaarlijkse reisje van vorig jaar door leden onzer vereniging naar de resten van dit klooster.

Het begin

In 1386 schenkt een zekere Berthold ten Hove zijn bezit, de hof te Windsheim (niet te verwarren met de havezathe Windsheim) aan Florens Radewijnz, een der Broeders van het Gemene Leven uit Deventer en rechterhand van Geert Grote (1340-1384), met als doel er een klooster te bouwen. Samen met zes medebroeders sticht hij het klooster, bij Zwolle, op de zandrug van Windsheim. Op 17 oktober 1387 worden klooster en kerk ingewijd.

Conventzegel

De eerste kerk zoals deze er uitgezien kan hebben in 1387 met ernaast de vergroting met een koor en de aanbouw van een der kloostervleugels in 1399.

De grondslag

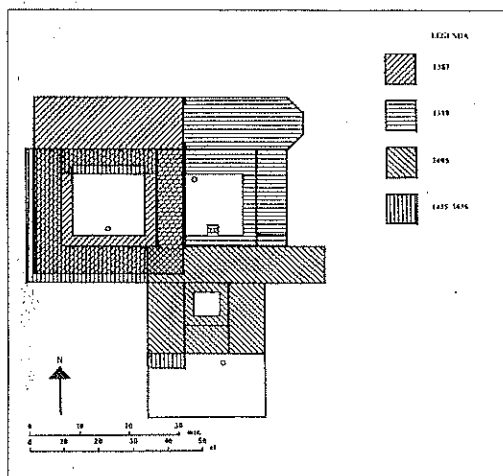
Na vele verbouwingen en vergrotingen groeit dit klooster uit tot het hoofdklooster van de Congregatie van Windsheim, een vereniging van kloosters. De kloosterbewoners zijn geïnspireerd door het gedachtengoed van de laat-middeleeuwse vernieuwingsbeweging van Geert Grote, de z.g. **Moderne Devotie** (een bewuste persoonlijke levenswijze van innerlijke vroomheid en tevens een persoonlijke navolging van Christus; dit alles met als doel van het leven, de wil van God te gehoorzamen). In 1511 bereikt de Congregatie haar hoogtepunt. Op dat moment is er een honderdtal mannen- en vrouwenkloosters bij aangesloten uit heel west- en midden-Europa. Een overzicht van het verspreidingsgebied van de Windsheimse kloosters in de Nederlanden, is op bijgaande kaart te zien.

De verspreiding van de kloosters in de Nederlanden.

Na de reformatie

Kort na de reformatie, in de jaren 1597-1599, werd het klooster afgebroken. Van het hele complex blijft slechts de brouwerij over. Deze is thans in gebruik als Ned. Herv. Kerk. Elders in Windesheim bevinden zich nog enkele middeleeuwse kelders, n.l. onder een tweetal boerderijen. Deze kelders hebben stellig deel uitgemaakt van het kloostercomplex. Het kloostergoed kwam in handen van de stad Zwolle en er werd een rentmeester aangesteld om de goederen te beheren.

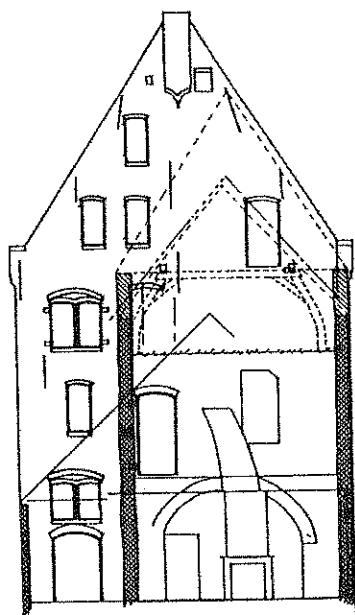

Dankzij een kroniek van het klooster (Cronicum Windeshemense) van de hand van Johan Busch (1399/1400-1479), die zelf enige tijd prior van het vroegere klooster was, is het mogelijk geworden een nauwkeurige reconstructie te maken van de plattegrond van het klooster. Vermoedelijk heeft dit gebouw gelegen op het terrein van de huidige hoeve van Van den Oort, ten zuiden van de Dorpsstraat. In 1987 werd ter gelegenheid van het zesde eeuwfeest van de kloosterstichting, de Ned. Herv. Kerk gerestaureerd en werd er zoveel mogelijk het middeleeuwse uiterlijk aan teruggegeven.

De verschillende bouwfases van het klooster.

Het huidige kerkgebouw

De huidige Ned. Herv. Kerk van Windesheim is, zoals gezegd, gevestigd in de voormalige brouwerij van het beroemde klooster der Reguliere Kanunniken van Augustinus. Het gebouw wordt op grond van bouwkundig en dendrochronologisch onderzoek, gedateerd op de tweede helft van de 16^e eeuw. Tijdens de restauratie in 1987 is het uiterlijk van het gebouw zoveel mogelijk teruggebracht naar de toestand die het in de jaren 1560-1575 moet hebben gehad. Tussen 1580 en 1590 voltrekt zich in deze omgeving de reformatie. Omdat reeds sinds 1634

de brouwerij als kerkzaal in gebruik is, is de eerste verdieping, die in de 17^e eeuw werd uitgebroken, niet meer hersteld. De huidige bovenzaal is in feite de tweede verdieping. In de kerkzaal van nu zijn de balk- en korbeelaanzetten van de vroegere eerste verdieping nog te zien. Oorspronkelijk waren op de verdiepingen de graanzolders en de droogzolders. Ook stonden er de koelbakken voor het koelen van het brouwsel. Het koelen werd bevorderd door het gebruik van koelluiken.

Aan de oostkant van de kerk, aan de Rijksstraatwegzijde, staat het uit 1915 daterende catechisatiegebouwtje, thans als consistorieruimte in gebruik. Aan de westkant, in de vorm van een gehalveerde boerderij, is de kosterwoning die tegen de kerk is aangebouwd.

Doorsnede van het huidige kerkgebouw waarin de vroegere vloeren zijn te herkennen.

De grafkelder

Tijdens de restauratiewerkzaamheden in 1987 werd een uit de late 18^e eeuw daterende grafkelder ontdekt waarin een der adellijke echtparen van het Huis Windesheim was bijgezet. Vóór de ingang van de consistorie zijn nog restanten te zien van de grafsteen van een der rectoren van het Zwolse fratershuis, n.l. die van Dirc van Herxen (gestorven in 1457) de man die o.m. het kerstlied schreef "*Och Heer, der hemelen stichter*".

Het huidige kerkinterieur

De kansel in de kerk dateert uit 1647 en het doopvont uit 1967 (met de inscriptie: "*O Windesem vinea dei sempiterna*", een spreuk ontleend aan de kroniek van de kroniekschrijver Johan Busch, "*O Windesheim eeuwige wijngaard Gods*"). De herenbank werd na de laatste restauratie door baron de Vos van Steenwijk genaamd Van Essen, overgedragen aan de kerkvoogdij. Ook het Van Dam-orgel uit 1925 werd gerestaureerd. De orgelkast en de 19^e eeuwse beelden bleven behouden. Van het pijpwerk werd alleen de viola da gamba uit 1925 overgenomen. Het overige pijpwerk is nieuw. De restaurateur, de firma Gebr. Reil uit Heerde, heeft hiermee een orgel gecreëerd dat geschikt is voor de eredienst en voor concerten.

Moderne Devotie

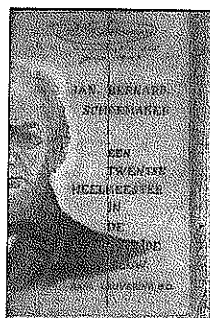

Thomas a Kempis

Initiator van de beweging der Moderne Devotie was Geert Grote (1340-1384), de organisator was Florens Radewijnz (1350-1400). De bekendste auteur, voortgekomen uit deze beweging, was de Zwollenaar Thomas a Kempis (1379/1380-1471). Nog steeds leeft de Moderne Devotie voort en wordt uitgedragen door de Zwolse Stichting Thomas a Kempis. Men tracht met deze praktische levenswijze, waarin zich de Moderne Devotie openbaart, een evenwichtige levenshouding te vinden. Dit probeert men te bereiken door meditatie, zelfonderzoek, zelfdiscipline, bewogenheid en geëngageerde kritiek (kritische vrouw) aan "Kerk en wereld" (oecumene).

Ton Hendrikman.

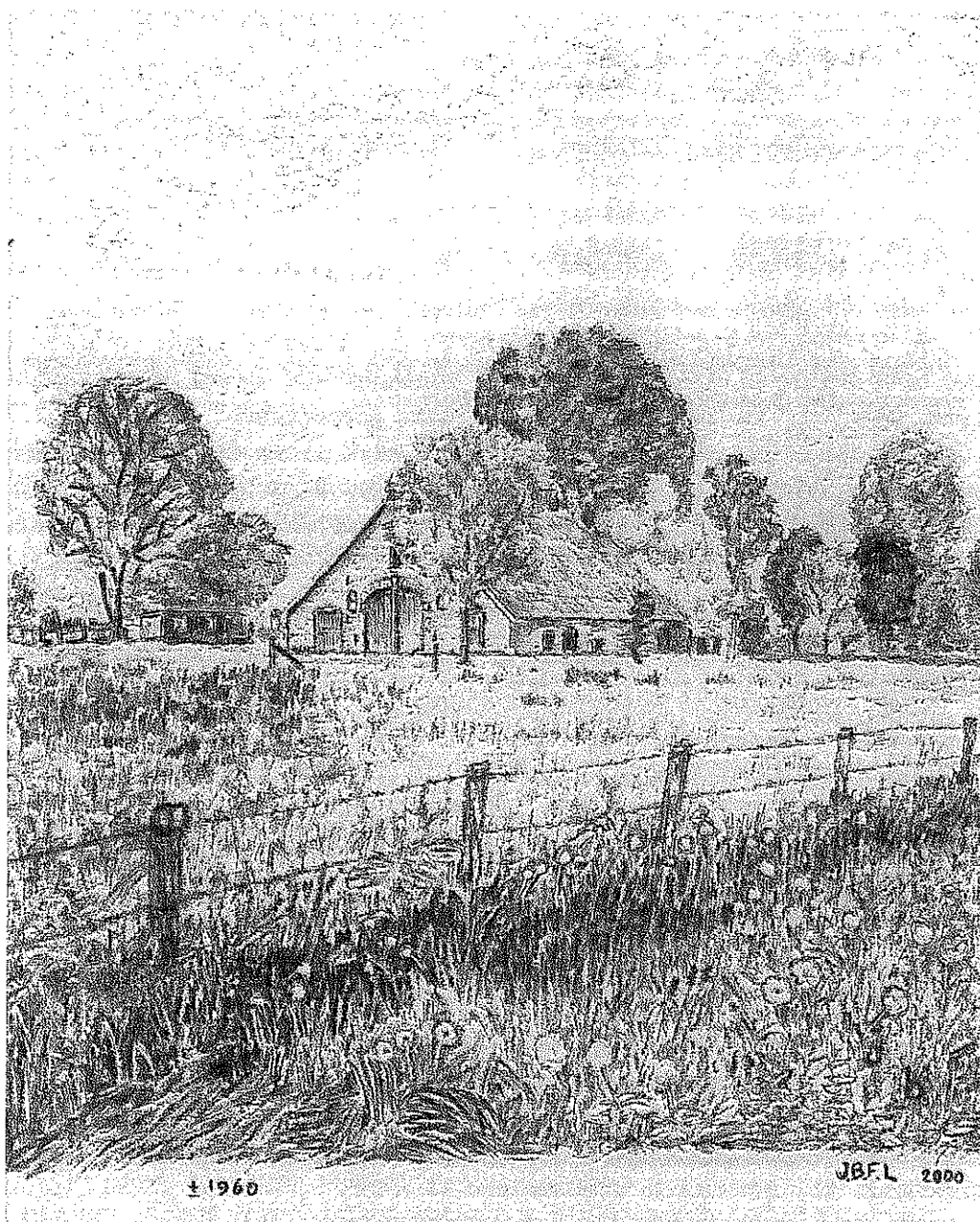
Leefde en vriendschap is nich te koop

Hoewel er door de uitgever weinig bekendheid aan gegeven wordt, is het boekje **Jan Bernard Schoemaker, een Twentse heelmeeester in de negentiende eeuw**, nog steeds te koop. U kunt het kopen in de boekhandel, maar ook het Bussemakerhuis in Borne heeft nog enkele exemplaren in voorraad. De prijs is fl. 29.90 en dat is deze bundel, met boeiende beschrijvingen over de oude dorpsdokter, zeker waard.

Het boekje werd uitgegeven door het Van Deirse Instituut.

OOIT GESLOOPT 12

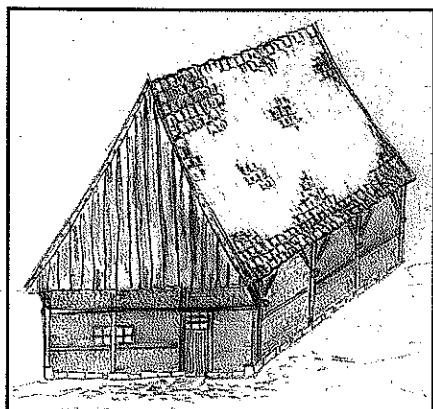

Deze keer kozen wij in deze rubriek de afbeelding van het wel heel idyllisch gelegen boerderijtje “ ’n Eèwert” aan de Deurningerweg in de buurtschap “ ’t Hesseler”, even ten oosten van het dorp Borne. Tot kort voor de sloop, in 1978, werd het bewoond door Jan Weghorst (’n Eèwers Jan). Na diens overlijden verrees op deze plaats het landhuis “De Lindenhorst”, gebouwd door de familie Linthorst van het gelijknamige schildersbedrijf. Het oude boerderijtje stond echter oorspronkelijk niet hier, maar in Hengelo en wel aan het Bartelinkslaantje aldaar. In 1736 is het uiteengenomen en in ’t Hesseler op ’t Bekkersplaatsje weer opgebouwd door de zoon van Everhard Bekkers. Deze Evert werd ook naamgever van dit boerderijtje “ ’n Eèwert”.

Met dank aan de heer R. van Goethem voor de gegevens die hij tegen kwam bij zijn stamboomonderzoek van de familie Wegter.

J.B.F. Leuverink.

NOGMAALS DE NIEUWE SCHOOL

In het overigens zeer lezenswaardige artikel over de nieuwe school in Borne in BOORN en BOERSCHOP, No.1, 2000, is, met name in de inleiding, een aantal onnauwkeurigheden geslopen. Zij betreffen de veronderstelde verwereldlijking van het onderwijs in de 16^e eeuw, het aandeel van Karel V daarin en de chronologie.

De nieuwe school rond 1769.

De schrijver legt verband tussen de verwereldlijking van het onderwijs en de overdracht van de wereldlijke macht over het Sticht en het Oversticht in 1528 door de bisschop van Utrecht aan Karel V. Die overdracht, in augustus 1529 door Clemens VII goedgekeurd, veranderde de positie van de scholen ten opzichte van Kerk en Staat nauwelijks. In feite was de greep van de Kerk op het onderwijs in de Nederlanden in de late middeleeuwen geleidelijk verzwakt. In de steden waren de Latijnse scholen stadsscholen geworden, op het platteland was de invloed van degenen die het collatie- of benoemingsrecht bezaten het belangrijkste. Dat bleef zo.

Van een echte verwereldlijking was intussen geen sprake. Dat kon ook niet, ook waar de Kerk geen directe bestuursinvloed op het onderwijs meer had, bleef de band tussen kerk en school bestaan. Scholen waren in de eerste plaats gericht op het geven van godsdienstonderwijs. De onderwijsgeevenden waren vrijwel altijd kerkelijke dienaren: de pastoor, de vicaris of de koster. Die situatie veranderde niet na de Reformatie. Maar nu werden de koster en de dominee schoolopziener. En de schoolmeester ontving nog steeds een deel van zijn inkomen uit bepaalde kerkelijke goederen, veelal die van de kosterij. Het besef dat kerkelijke en geestelijke goederen bestemd waren voor "pieuze" (godvruchtige) doelen bleef nog eeuwen bestaan.

Ridderschap en Steden hadden het benoemingsrecht van kerkelijke functionarissen zoals predikanten en kosters voor zover zij het collatierecht bezaten. Ook het beheer van de kerkelijke en geestelijke goederen lag niet zondermeer bij hen. Hoe het dan wel in elkaar zat, is onderwerp van een boekenplank vol historische studies, waarvan die van L. J. van Apeldoorn, J. F. Beeck Calkoen, A. J. Maris en J. Th. de Visser de belangrijkste zijn. Hier volsta ik ermee vast te stellen, dat het geheel van kerkelijke en geestelijke goederen als een fonds werd beschouwd, waarvan het beheer was toevertrouwd aan een apart kantoor of een daarvoor benoemde rentmeester.

Wat Karel V in de inleiding betreft, rond zijn persoon zaait de schrijver misverstand op misverstand. Zo begon de tachtigjarige oorlog niet als conflict tussen "de edelen" en de "Spaanse Keizer". De opstand brak uit tussen belangengroepen, waarvan de lage adel er één was, aan de ene kant en de landsheer Philips II aan de andere kant. Philips II was behalve Heer der Nederlanden, ook koning van Spanje, maar hij was geen keizer. Dat was sinds 1556 zijn oom Ferdinand van Oostenrijk.

Karel V droeg in 1555 de Nederlanden over aan Philips II. Hij stierf in 1558 in Spanje. De zogenaamde afzwering in 1581 gold dan ook niet hem, maar de Spaanse koning. De stichting van de Verenigde Nederlanden zou ik dat niet noemen. Eerder, op 23 januari 1579 om precies te wezen, hadden de oorlogvoerende provincies zich verbonden in de Unie van Utrecht om "ten eeuwige dage" verenigd te blijven.

G. Groenhuis.

Literatuur:

1. E.P. de Booy, De weldaet der scholen, Utrecht 1977.
2. L.J. van Apeldoorn, Het voortbestaan der parochies na de reformatie. In: Christendom en Historie, (lustrumbundel) 1931.

Dat had van mij nig hooven

*Hee war nen netten kaanten keerl
Keersrech, good in de kleere
Eer deunig, nig vøl an de mond
En watte zear dat deer'e*

*Het har hem nig aijt met ezetten
't Kan vrömd in 't leaven goan
Al leup zien pad mangs ongeliek
Hee hef der veur estoan*

*Mer do hee oald wör kwam bie hem
Vøl dinger van weleer
Weer boam... en ie veulen wa
Dat deer hem mangs wa zeer*

*Oeteindluk leup 't hem deur
De ofbraok van nen trotsen man
Met deepe zeerte in het hert
Zag ie dat alles an*

*Mer alles kump zoas het kump
Ieder vuur zal zachkes dooven
Mer dat leste joar, mien God
Dat had van mij nig hooven*

Jan Kleinman.

Het leaven is makkelijker a'j mer teagen één dag tegeliek opzeet

HET HUIS WELEVELD 2

Onder de titel: HET HUIS WELEVELD - AANDACHT VOOR DE BOUWGESCHIEDENIS, hield J.J. Grootenboer op 10 feb. 2000 een voordracht voor de Heemkundevereniging Bussemakerhuis. De bestudeerde tijdsperiode is 1300-1804. De tekst betreft een studie die is uitgevoerd op verzoek van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland, Afdeling Twente.

Na het verhaal in de vorige aflevering, over de bouw van de Grote Zaal van Huis Weleveld, vervolgen we met de verdere bouwplannen van Sweder II.

Hij maakt verder plannen voor de bouw van een toren. Bouwt in de buurt van de bleek een poort en zelfs een nieuw huis. De bebouwing binnen de havezathe wil hij verder optrekken en boven het nieuwe huis een beeld doen plaatsen van Constantijn. Architect Nieman werkt de zaak verder uit en gebruikt daarbij veel Bentheimer zandsteen. Als Sweder op zijn wandeling langs de bouwplaats een stuk zandsteen in de hand neemt, ziet hij een aantal afdrukken van zeemosselschelpen. Voor hem is dat het absolute bewijs, dat de zondvloed uit Genesis ook in Twente heeft huisgehouden.

Het is midden januari 1621. Er valt een zeer strenge koude in. De Zuiderzee is zo bevroren, dat men er met een slee overheen kan. In de koestal is helaas een gat in de wand te zien en dat is slecht voor het vee. Een koe in de buurt van dat gat is geheel verkleumd en dreigt te sterven. De "veearts" probeert met aderlaten het dier te redden. Knechten pakken het dier in dikke dekens. Of het allemaal baat, dat vertelt de geschiedenis niet. Ondanks dit alles, laat Sweder eiken slaan om van de opbrengst een huis te kopen in Deventer, van Focke Schaaf aan de Pollstraat. Zo'n huis in Deventer is niet alleen handig bij de in de stad te houden landdagen of bij oorlogsdreiging, maar men kan op die manier toch ook nog wat invloed uitoefenen op de stadsregering.

Het poortgebouw van Huis Weleveld.

De vorst verdwijnt. Het wordt weer een waterrijk jaar. Sweder overweegt een eigen schut te maken, om gemakkelijker over water in Deventer en Zwolle te komen. Zo kan hij in zijn eigen slotgracht in de boot stappen en zonder problemen in de twee steden komen. Met datzelfde vervoer over water komen de turfscheepjes uit de "Hatter Venen" (=Hertmer venen).

In 1622 is er weer een strenge winter. De vis verstikt in de Molenkolk en de mannen kunnen de vissen zo uit het wak opscheppen. De opbrengst is te veel en men besluit de vis te zouten. Als de dooi intreedt, treden de beken buiten hun oevers. Huizen komen onder water te staan en bruggen spoelen weg.

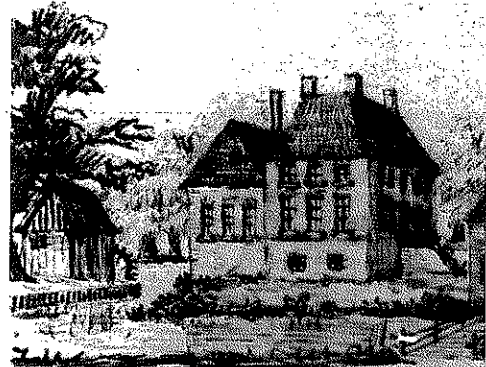
Opnieuw oorlogsdreiging

Bij de oosterburen is een wrede oorlog aan de gang. Het moet de naam hebben van een godsdienstoorlog tussen katholieken en protestanten. In 1623 treffen de legers van de rooms-katholiek Tilly en de protestantse Hertog van Saksen, elkaar bij Stadtlohn. In de verschrikkelijke niets ontziende slachting vinden 80.000 man de dood, hoofdzakelijk aan protestantse zijde. Twente vreest de gevolgen. Na de slag zullen loslopende bendes, afkom-

stig uit de legers, verhaal halen op de boeren, ook in Twente. Sweder II laat zijn landweren nakijken. Bij Albergen laat hij, ter meerdere zekerheid "De Blockfort" opgraven en herstellen. Dat geschiedt evenzeer aan de "Peggefort", "Harinckfort", "Biheld", "Engelbertick Stege" en de "Kokendieck". Voor de wegen naar en van Borne worden nog enkele slagbomen geplaatst. Er is echter geen houden aan. De restanten van de beide Duitse legers trekken moordend, plunderend, verkrachtend en brandstichtend door de streek. De inwoners van Borne nemen de vlucht en zoeken massaal veiligheid in de stad Oldenzaal, omdat de kerken van Enschede, Losser, Tubbergen en Denekamp al zijn geplunderd en de ongeregelde troepen onmenselijk optreden. Het gepeupel komt echter steeds dichterbij. Het Huis Fleringen wordt geplunderd. Als men dan nog een slagboom gaat hangen over de Wioldieck, weet men hoe wanhopig men doende is. Want, wat zal zulk een "leger" zich gelegen laten liggen aan een simpele slagboom? En Weleveld? Johan ter Haar gebruikt de havezathe als vluchthaven, samen met de vrouw van richter Johan Rammelman en de gereformeerde dominee Johan Hendrik Hardenack en samen met de Oudvlaamse Mennist Gerrit Tonissen.

Huis Herinckhave bij Fleringen.

De orkaan trekt voorbij. Van een plundering van Weleveld wordt geen melding gemaakt. Op 13 mei 1629 keert het gezin Schele terug. Samen met de huisgenoten, de medewerkers en hen die van het dorp Borne komen, vieren ze het Heilig Avondmaal op de Zondag Cantate. De viering wordt geleid door dominee Wolter Molanus, de man die door Sweder II naar Borne is gehaald, nadat hij vijftintig jaren de gemeente in Cloppenburg heeft gediend. Tilly had de oorlog gewonnen en dus maakte de contrareformatie ook in die landen de dienst uit. Sweder II maakt dan zijn eerste plannen voor de bouw van een eigen huiskapel, boven de poortkamer: het koor boven de stoof bij het salet en de kerk boven de voorste kamer.

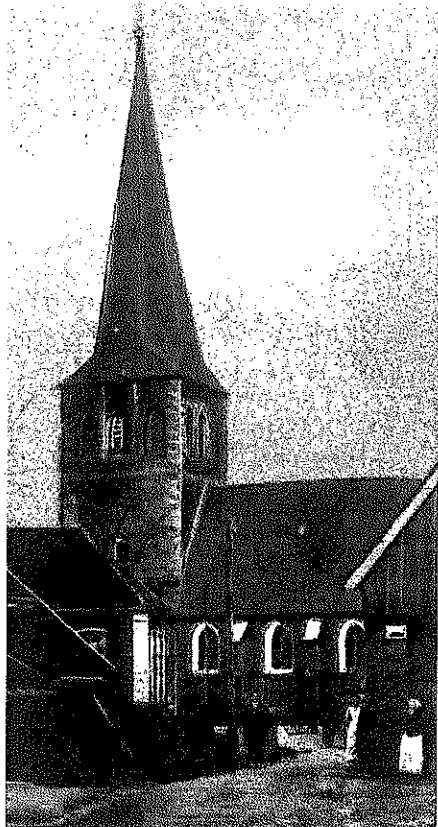

De plannen voor de bouw van een huiskapel

In 1617 ontwikkelt Sweder II al enige gedachten over de bouw van een huiskapel. Hij doet dat nauwgezet. Het moet een kapel worden, waarin godsdienstoefeningen gehouden kunnen worden. Maar juist in dat jaar 1617 heeft hij nog steeds een conflict uit te vechten met de Ridderschap & Steden van Overijssel. De laatsten staan onder invloed van de Calvinisten. Die eisen onvoorwaardelijk de toepassing van de Gereformeerde godsdienst in alle kerken in hun rechtsgebied, met alle daarbij behorende praktijken en symbolen. Zolang het Twaalfjarig Bestand geldt (1609-1621), behoeft Sweder zich geen zorgen te maken. In de regelen van dat Bestand is n.l. vastgelegd, dat de posities van de plaatselijke kerken zouden blijven als bij het begin van het Bestand. Het Bestand gaat echter zijn einde naderen en Sweder wil daaraan voorafgaand, maatregelen treffen. Hij "tekent" als het ware zijn Lutherse huiskapel in de meest sobere vorm. De preekstoel in het midden, daarvoor een houten avondmaaltafel en daarop weer een schaal voor de bediening van de doop. In de tekst zelf tekent hij in de kantlijn aan, dat er voor dat doopvont toch iets anders moet komen. Groter en eerbiedwaardiger. Een doopvont van steen.

Helaas, in 1621 breken opnieuw oorlogshandelingen uit. De Schele-familie gaat weer naar veiliger oorden en keert, na een hectische periode, weer terug. Deze ontwikkelingen zijn al eerder in deze tekst beschreven. Bij de hiervoor beschreven Avondmaalsviering op de Zondag Cantate, op 13 mei 1629, denkt Sweder na over de verdere uitbreiding van de zuivere leer, overeenkomstig de Augsburgse Confessie **en de wens tot de bouw van een kapel op het Weleveld, GELIJK ZIJN VOORGANGERS.**

De oude Ned. Hervormde kerk van Borne.

Inmiddels is de Oude Kerk van Borne, geheel in gereformeerde handen en gaan er gereformeerde predikanten voor in de diensten. Sweder II is al een poos van Weleveld weg en bewoont het Huis Welbergen in Munsterland. De familieleden die op Welbergen sterven worden echter wel in de kerk van Borne bijgezet, want die kerk is en blijft hun mausoleum. De rouwdiensten zelf vinden plaats in de Grote Zaal van de havezathe, om trouw te kunnen blijven aan de door hen zelf gekozen levensweg. En als nu de Oude Kerk niet meer toegankelijk is voor een dienst in de Lutherse ritus, wat let het Sweder dan, om een ontwerp voor een kapel uitbundiger en in Lutherse vormen te maken? Er komt in zijn dromen een koor en een hoogaltaar. Er komt een kapelruimte en in die kapel ook weer een altaar.

Aan weerszijde van het hoofdaltaar komen de banken voor de familieleden zelf, want je moet de tekst uit 1 Thimotheus 2, natuurlijk niet al te letterlijk nemen. Er zijn vlakken in de kapelzoldering gedacht en al die vlakken moeten worden beschilderd met figuren uit de kerkgeschiedenis. De belangrijkste figuren daarin worden door Sweder met naam en toenaam genoemd. Tekstborden

zullen er hangen met de woorden van allerlei belijders en beelden van, zeg maar, Lutherse heiligen. De preekstoel zal gelijk zijn aan die in de Oude Kerk, met een klankbord en op dat klankbord het symbool van de Heilige Geest. Het is er nooit van gekomen. Andere zaken strijden om voorrang. In 1639 sterft Sweder II Schele, Heer van Weleveld, Vennebrugge en Welbergen, oud en der dagen zat...

Het einde van de periode Schele

Sweder gaat dood en zijn zonen volgen hem op. Goosen Heidereich bijvoorbeeld, die aan de kerk de twee luidklokken schenkt. Zijn zoon Willem Hendrik Philip heeft echter een gat in de hand. In conflicten met familie-erfgenamen procedeert hij zich arm. In feite richt hij het landgoed ten gronde. In 1692 vindt een executie plaats van een desolaat goed. Zoon Ernestus Christoforus Bernardus Carolus, noemt zich de laatste van zijn geslacht.

Er zijn nog wat arme dochters over, die hun leven bedelend en in armoede slijten en in Borne blijven wonen. Ze krijgen fl. 200,00 onderstand van de Ridderschap & Steden, maar de plaatselijke richter moet dat geld in kleine porties uitbetalen. Zuster Anna Elisabeth, wonende in de niet erkende havezathe Grootenhuis bij Hertme, in het later genoemde "Spookhuis",

verkoopt uiteindelijk de boedel en dan komt Weleveld in bezit van een Jonker uit Salland, die zelfs nog enig Weleveld bloed in de aderen heeft.

De Hambroick-periode

Lambert Joost van Hambroick, wiens moeder een nazaat is uit een verre tak van de Weleveld-familie die ook de naam Weleveld draagt, koopt uiteindelijk in 1715 het landgoed en het huis voor fl. 51.066,00. Na een aantal processen wordt dit feit uiteindelijk pas vastgesteld in een akte van 5 september 1725. Van Hambroick is echter al eerder begonnen met de nodige herstelwerkzaamheden. Hij repareert eerst de infrastructuur: de bruggen. In 1721 volgt in één moeite de eendenkooi. Alle gebouwen moeten echter een herstelbeurt hebben. De hof om het huis krijgt eerst een flinke beurt. In 1721 bouwt Van Hambroick een geheel nieuwe vleugel aan het bestaande huis, met een grote eetzaal, een keuken en kleine gemakjes. Voor aan het huis komen nog vier slaapkamers. De oude ramen in de gevels worden vervangen door z.g. Engelse ramen. Twee keukens krijgen een geheel nieuw gewelf. Er komt een geheel nieuw bouwhuis. In 1722 volgt restauratie van de olie-watermolen en krijgt de slotgracht een grote schoonmaakbeurt omdat de gracht geheel met riet is dichtgegroeid. In 1738 komt er een nieuwe eendenkooi en laat hij een groot aantal eiken poten. De grote poort naar het huis wordt in 1738 afgebroken. In 1742 bouwt hij een geheel nieuw molenhuis van Bentheimer zandsteen.

Hambroick

Er vallen ook, naar onze opvatting, enkele fatale beslissingen. Zo laat Van Hambroick in 1742 het oude huis van 1563 afbreken om er nieuwbouw te plegen. In 1750 gaat ook de toren tegen de grond, die daar al vanaf 1565 dienst heeft gedaan. Boven de nieuwbouw plaatst Van Hambroick een bijzondere steen, die hij tijdens de afbraakwerkzaamheden vond. Want op die tekststeen staat de geschiedenis van het huis vermeld vanaf 1300. Er zal in de nieuwe voorgevel een grote voordeur komen, met steenhouwerij er omheen, gemaakt door Meester Aelbert Geuke.

Zoon Robbert Hendrik bouwt verder. Een stenen brug voor het huis en een ringmuur om de binnenplaats. In 1758 laat hij er een linkervleugel aanzetten. In 1760 een geheel nieuwe vleugel op paalwerk aan de watermolen. In het jaar 1764 wordt Robbert Hendrik uiteindelijk formeel eigenaar. Hoelang hij in het huis heeft gewoond is niet bekend. Of hij er gelukkig is geweest, weten we ook niet. De Fransen trekken het land binnen en alle heerlijke rechten worden de adellijke lieden ontnomen. Inkomsten om de uitgebreide landgoederen met de daarbij behorende opstallen te onderhouden, zijn er niet meer. Jonker Willem Hendrik van Hambroick, Heer van Weleveld is de laatste van zijn geslacht. Hij werd op 19 februari 1744 te Leeuwarden geboren en overleed op 16 mei 1822 te 's Gravenhage. Hij was edelman bij de Prinses-Weduwe van Oranje, lid van de vroedschap en burgemeester van IJlst en van Leeuwarden (1778; 1780-1783 en 1791-1795). Later in de tijd, was hij in Franse dienst en tot aan zijn dood lid van de Ridderschap en weer later lid van de Provinciale Staten van Overijssel. Zoals zoveel van zijn collega's verkoopt hij het goed in 1804 aan de Almelse/Bornse notabel, de Heer Mr. G.J.O.D. Dikkers. Deze koopt het huis in elk geval voor afbraak.

Dikkers

Dan is het uit met het eens zo gekoesterde huis, waar de Welveldes hun bestaan begonnen. Waar de Scheles het bèst vonden onder de bisschop: "*Onder de kromstaf is het goed zitten!*". Het huis, waar de jonkers, overtuigd van hun gelijk en van hun rechten, jaagden en visten, de boeren het werk lieten doen, maar deze ook, als het tenminste goede Heren waren, beschermden tegen overvallen. Het huis, waarover de soldaten zongen:

Het Huis te Welevoort

Ligt in een duister oord...

Wat lommerrijke, boomomzoomde lanen zijn er nog te zien. Sinds kort is de vroegere binnengracht weer opgegraven. Dat is dan nog de enige herinnering aan het huis, waarvan de bewoners zo lang de dienst hebben uitgemaakt in deze omgeving en waarvan Sweder II nog vermeldt, dat de helft van de Bornse grond zijn bezit was.

De gereformeerden zongen menigmaal:

Gelijk een bloem, die op het veld verheven,
Welsierlijk pronkt, maar krachtloos teer,
Wanneer de wind zich over 't land laat horen,
Dan knakt haar steel, haar schoonheid gaat verloren,
Men kent en vindt haar standplaats zelfs niet meer...

En misschien hadden ze wel een beetje gelijk...

J.J. Grootenboer.

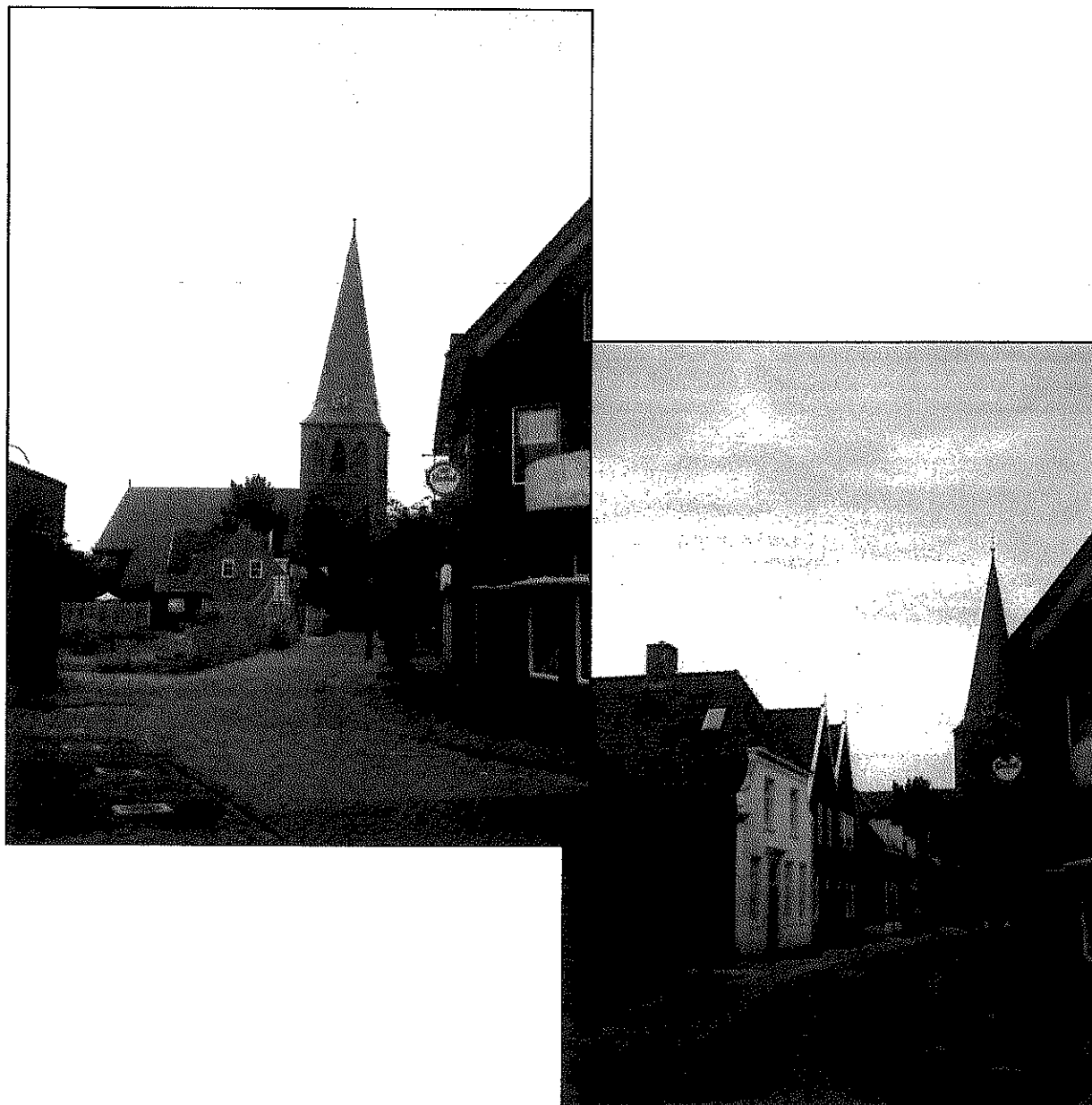
N.B.: Aan het begin van de eerste aflevering van dit verhaal is ten onrechte opgemerkt dat het klooster te Ruinen een Dominicanenklooster zou zijn geweest. Dit had moeten zijn: een Benedictijnenklooster.

Literatuur:

1. Mr. A. de Bakker. Onuitgegeven transcriptie van de Kronieken van Sweder II Schele.
2. H. Hagens. Collectie eigen huisarchief.
3. H. Hagens, B. Olde Meierink. Twente te Pronk, Utrecht 1986.
4. Hänisch ten Cate. Huisarchief Jachthuis, Zenderen.
5. Drs. A.L. Hulshof. De ondergang van de Schele's op het Weleveld.
In: Jaarboek Twente 1995, p. 99-110.
6. Echtbaar vertaalt dagboek van Sweder Schele uit periode 1591-1635.
In Hengelo's Dagblad, 1 aug, 1987.
7. Mr. G.J. ter Kuile. Geschiedkundige Aantekeningen op de Havezathen van Twente,
W. Hilarius Wzn., Almelo 1911.
8. Nelleke Reis. Kunstreisboek Nederland, Drenthe
9. Bert van Swigchem. Sweder en zijn huiskapel.
In: Bouwkunst, Amsterdam 1993.

Eagen heerd is hoalt weerd

ZO WAS 'T, ZO IS 'T

Lange tijd was het een woestenij aan de Oude Kerkstraat naast de voormalige garage van Tinselboer. Dit was het zeker na het plotseling afbreken van het oude Joodse schooltje. Aanvankelijk werd er vlakbij de oude kosterwoning naast de kerk een nieuw huis gebouwd, maar een troosteloze vlakte bleef over. Gelukkig is daarin nu voorzien door de bouw van zeven traditionele woningen. Aangepast aan de reeds aanwezige bebouwing in oud Borne is een rijtje huizen gerealiseerd dat vele kenmerken van de oudere woningen in zich draagt. Mede door de verspringende gevels en de grote variatie in het ontwerp is een huizenrij ontstaan die er wezen mag. Natuurlijk missen we de vroegere bebouwing (voor zover deze er was) zeer, maar na het braak liggen van dit terrein is het een verademing te kunnen zien dat er met geduld en overleg best een goede invulling aan gegeven kan worden. We mogen de opdrachtgever, de mensen van de firma Hegeman en die van het Architectenbureau Verlaan & Bouwstra, dankbaar zijn voor zo'n fraai product dat geheel past in deze buurt.

UIT DE FAMILIEKRONIEK WOOLDERINK 5

Nadere algemene, voor Twente belangrijke, gegevens uit de familiekroniek van Woolderink worden in deze artikelenserie behandeld. Thans wordt het hofhorige recht besproken.

Verplichtingen van het erve Woolderink aan het domein

Zoals eerder vermeld heeft het erve Woolderink vanouds behoord tot het bisschoppelijk domein en is het later domeingoed van de Staten van Overijssel. Over de verplichtingen van het erve Woolderink als bodegoed hebben we eveneens in een vorige aflevering kunnen lezen. Ook over de verplichtingen ten aanzien van erfwinning, opvaart, vrijkoop en versterf schreven we reeds. Daarnaast moeten de bewoners van het Woolderink jaarlijks (een geringe) pacht betalen, waarover we nu verder zullen uitweiden.

Als oudste bron vinden we het *Manuaal van den rentmeester van Twente*, waarin vermeld staan *de renten en domeinen van het land van Twente*, zoals die waren ten tijde van bisschop Floris van Wevelinkhoven anno 1385. Dit register is een afschrift, opgemaakt door Gerard van Bevervoorde (de toenmalige landrentmeester van Twente) aan de hand van een origineel dat de toestand van circa 1300 weergeeft. De bedragen zijn vermeld in Leuvense ponden. Een

Leuvens pond (1 l) is verdeeld in 20 solidi. 1 Solidi (1 s) is weer verdeeld in 12 denarii.

Woolderink in Rijnland, beslaat met een Leuven tjeerd, 9/12 als 1/12	
Maan sterfft verpacht rente met 20 grt:	
- Hof tjeerd	15 —
- ter bedde	6 —
- Dieft gelyc	25 —
	<hr/>
Verpacht ③ Rijnland:	26 — i —

Gedeelte uit de rekening van 1663-1664 van Gerard Sloet tot de Oldenhof en Singraven, landrentmeester van Twente.

In hoofdstuk I van het *Manuaal, de censibus*

(cijnsen) staat vermeld dat het erve Woolderink, behorend onder de Hof Delden, op St. Lambertusdag een cijns verschuldigd is van 30 d(enarii Lov.).

Letterlijk staat in het Latijn in de aanhef: *census hominum et bonorum infrascriptorum solvendus et presentandus in curte Delden in vigilia beati Lamberti* waarna vermeld wordt *in parochiae Rijssen, apud Notter Wolderik 30 d(enarii Lov.)*. In hoofdstuk II *de precariis* (beden) staat onder de Hof Delden nog vermeld: *in parochiae Rijssen, apud Nuthaer Wolderking* een jaarlijkse bedde van 6 s(olidi Lov.).

In de daarna volgende hoofdstukken over gruit, koppelrente, hofzwijnen, schuldzwijnen, bedezwijnen, pachttarwe, pachtgerst, tiendtarwe en tiendgerst, koppelgerst en koppelhoenders, pachthaver, pachthoenders, pachteieren en tijdpacht, komt het erve Woolderink niet meer voor. Er zijn dus blijkbaar boerderijen die heel wat meer verplichtingen hebben. Ook is er op Woolderink geen pachtbetaling in natura, alleen in geld. Dat is in de 14^e eeuw een grote uitzondering.

De volgende bron die we hebben geraadpleegd is de rekening van Johan de Baecke, landrentmeester van Twente, welke rekening loopt van 1 okt. 1601 tot 30 sept. 1602.

Bij de *ontvanck van thiensen* treffen we aan *to Rissen, in Nuttaer Wolderinck VI st(uivers)*. Dit zijn dus dezelfde 6 stuivers die in 1385 voorkomen als 6 s(olidi).

Bij de *ontvanck van bēde* treffen we aan *to Noetter Wolderkinck XXX p(enningen)*. Dat zijn dus dezelfde 30 penningen die in 1385 voorkomen als 30 d(enarii).

In de latere rekeningen worden de 30 penningen omgerekend in 10 stuivers en er wordt vermeld: *toe tynse 30 penn(ingen) = 10 stuivers en ter bede 6 st(uivers)*, totaal 16 stuivers. In de rekeningen van 1604 tot 1610 betaalt *Woilderkinck to Rectum* de halve pacht, omdat door oorlogsgeweld veel landerijen braak liggen, dus 8 stuivers per jaar. Het bedrag van 16 stuivers wordt daarna weer betaald tot 1662. Als gevolg van de *Ordre en redres van 1662* wordt de tynse in 1663 verhoogd naar 15 stuivers en de bede blijft 6 stuivers, samen dus 21 stuivers per jaar. Dit bedrag blijft ongewijzigd tot het einde van de hofhorigheid. Vanaf 1663 wordt tevens de taxatie van de bodendiensten in de rentmeesters rekeningen opgenomen voor jaarlijks fl. 25,00. In 1674 wordt de taxatie tijdelijk teruggebracht tot fl.

9,00 in verband met de invallen van Bernard van Galen (Bommen Berend), vanwege *den verarmden staat der meyeren en het ruïneren van haere peerden door den oorlog*.

H.A.M. Woolderink.

Verklaring van enkele in bovenstaand artikel gebruikte termen:

Gruit: oorspronkelijk kruidig toevoegsel bij het bereiden van bier; later belasting op gebrouwen bier. **Tijdpacht:** tijdelijke pacht. **Koppelgerst:** belasting van boeren aan hun Heer. **Hofzwijn:** Periodiek aan de heer te leveren varken. **Schuldzwijn:** Periodiek aan de schulte of schout te leveren varken. **Bedezwijn:** Als belasting te leveren varken. **Tiendtarwe:** belasting, het tiende deel van de (tarwe-)oogst.

NOGMAALS “DE RICHTERSTEEN”

In de vorige aflevering van Monument (No. 12) kwam de z.g. Richtersteen ter sprake. De steen die oorspronkelijk op de markt heeft gelegen en later bij het kantoor van notaris Kuhlmann. Mevrouw van Harten-Fransen wijst er op dat in haar boekje “Grens- & Markestenen rond de gemeente Borne”, uit 1992, ook over deze steen wordt gesproken. Wij laten hier de door haar bedoelde tekst volgen:

De Heer Albert Meyling vertelde mij van deze steen. Omstreeks 1916 had zijn vader, met behulp van een pin, de plaats gevonden op de markt, waar een zwerfkei moest liggen. Hij wist uit overlevering dat de kei begraven lag onder het wegdek van kinderkopjes. Omdat deze steen een verzamelpunt was van zwervers, besloot men de steen te laten zakken. (Zoals reeds besproken door Chroniqueur in aflevering 1 van “Borne in de jaren twintig” in BOORN en BOERSCHOP jrg. 9, No. 2, p. 29). De vraag was, zou het een offersteen kunnen zijn, of de steen voor het houden van vergaderingen “Holting”.

Ongeveer achter het (toenmalige) Notarishuis, tegen de beekloop was vroeger een plaats “de sagekuil”. Heeft de steen hiermee te maken? De steen werd voor het notariskantoor geplaatst op de markt.

L. J. VAN HAMBROICK Jr. (1718 – ca. 1792)

Inleiding

In het Oldenzaalse stadsarchief bevindt zich het “**Manuaal van Th. B. Kock van zijn particuliere administratie**” (Lit. 1). De familie Th. B. Kock gebruikte dit als aantekenboek voor hun handel in huiden en leer (vanaf 1760) en na 1785 ook voor de handel in bakstenen en pannen. Tevens staat hierin hun bezit aan erven, landerijen en het uitstaande geld genoteerd. Het is een drie centimeter dik boek in folio-formaat, dat halverwege omgekeerd moet worden om de daar op de achterzijde van de pagina's geschreven tekst te kunnen lezen. Het boek zo hanterend, leest men dan op de eerste pagina “**Boeck van de compagnie van den heer Van den Clooster**” (Lit. 2). Omdat papier en daarmee naast gedrukte boeken ook blanco registers, die vooraf of naderhand werden gebonden tot een boek, erg duur en dus kostbaar waren, werden (gedeeltelijk) gebruikte exemplaren voor andere doelen gebruikt. Zo zal het ook zijn gegaan met dit exemplaar. De familie Kock, al eeuwen handelaren in Oldenzaal, had dit boek verworven. De familie Van den Clooster heeft van 1660 tot 1762 op het Everlo in Volthe gewoond (Lit. 3).

Voor de geschiedenis van Oldenzaal is het ene deel te gebruiken. Het andere deel bevat voor de geschiedenis van Borne bruikbare gegevens en dan met name over Lambert Joost van Hambroick jr. Hij diende een periode als vaandrig en later als luitenant voor de Republiek der Nederlanden. De “Rolle” uit Lit.2 (= register van manschappen) van de Compagnie van de kapitein Jan Hendrik van den Clooster” (☼ 1688) bestrijkt o.m. de jaren 1727-1747 en geeft ons enig zicht op het toenmalige krijgswezen. Het bevat een naamlijst van 230 soldaten, uitbetalingen aan luitenants en rekeningen van uitrusting van kleding aan vaandrigen en luitenants.

Het boek begint met de inschrijvingen van de 230 soldaten rond 1740. Het zijn voornamelijk tieners en twintigers en enkele personen tot 40 jaar die ingeschreven staan. Naast hun naam wordt de geboorteplaats vermeld (afkomstig uit het gehele land) het geboortjaar, de religie, het ambacht, het tractement, de tijd van dienst (meestal 6-12 jaar), de burgerlijke staat (99% is ongehuwd) en of ze al eerder gediend hebben. Ook werd aangetekend wanneer ze ontslagen, gedeserteerd, weggejaagd of overleden zijn. De soldaten ontvingen een soldij van fl. 1,8,- per periode die 42 dagen (6 volledige weken) telde. Het jaarsalaris bestond dus uit 53:6= circa 9 periodes à fl. 1,8,- = fl. 12,60 per jaar. Verder kregen ze kleding, voedsel, drank en onderdak. Dit was een redelijk bestaan. Ze hadden onderdak en eten en liepen in die jaren weinig risico in oorlogshandelingen te sneuvelen.

Lambert Joost van Hambroick jr.

Vermeld staat, dat hij geboortig is van het Huis te Bulick (in Duitsland gelegen ter hoogte van Venlo) en dat hij 22 jaar oud is als hij tot luitenant wordt benoemd (voordien was hij vaandrig). Aan het bestaan van deze Lambert Joost werd getwijfeld, omdat hij niet in het Adelsboek vermeld staat. (N.B. Het Adelsboek geeft tot het jaar 1815 slechts de stamlijn per geslacht zodat de overige kinderen ontbreken. Pas na dat jaar wordt in deze boekenserie meestal het gehele gezin beschreven; Redactie). “**Het Nederlands Adelsboek 1994**” geeft van de Van Hambroicks de volgende gegevens: Lambert Joost van Hambroick Sr. (☼ 25.4.1670 op het huis Bulick) zoon van Herman Goosen van Hambroick en Maria Judith van Welvelde (☼ 1642, † 1714), vanaf 1692 als officier in dienst van de cavallerie bij de Staten, als generaal overleden op 13.2.1748 in

Aalten. Hij was in 1703 gehuwd met Mechteld Anna Bentink. Het boek vermeldt (dus) maar één zoon nl Robbert Hendrik van Hambroick geboren te Bulick in 1708, gereformeerd gedoopt te Aalten, edelman (page?) van prins Willem IV en vanaf 1726 kapitein van de infanterie in statendienst vanaf 1729, in 1739 gehuwd. Vanaf datzelfde jaar majoor, lid van de raad der Admiraliteit in Friesland en Amsterdam, gedeputeerde der Staten Generaal, rentmeester van het Kapittel en Klooster te Oldenzaal, hoogschout van Hasselt. Overleden op het huis Weleveld in 1789. G.J. ter Kuile (Lit. 5, p. 281) noemt meer kinderen van Lambert Joost en Mechteld Anna Bentinck. Naast Robbert Hendrik ook de beide jongste zoons, met name Lambert Joost en Zeger Eusebius, welke laatste twee in 1748 de havezate van hun overleden vader Lambert Joost, toebedeeld krijgen (In 1748 woonde Maria Jacoba Chalus op Weleveld). In 1755 hebben zij de havezate, inclusief een aantal erven, voor fl. 25.000 aan hun oudste broer Robbert Hendrik, overgedaan.

Dat Lambert Joost jr in militaire dienst gaat is niet zo vreemd, hij heeft het voorbeeld van zijn vader en broer. Tevens brengt het naast aanzien ook nog eens behoorlijk wat aan geld op. Als knaap van 22 jaar verdient hij toch maar het voor die tijd forse bedrag van ongeveer fl. 250 per jaar. De bovenstaande Lambert Joost is dus de aanvankelijke vaandrig (1739) en wordt op 29.9.1740 tot luitenant gepromoveerd. Hij dient, in Republikeinse dienst, onder Kapitein Van den Clooster. Als adellijk persoon heeft hij niet als gewoon soldaat hoeven te starten. Als hij tot luitenant wordt benoemd, zo staat vermeld, is hij 22 jaar. Hij moet dus in 1718 zijn geboren.

Lambert Joost jr. als vaandrig en luitenant

Naast soldaten had de kapitein ondergeschikten in de persoon van vaandrigen en luitenants die de soldaten de knepen van het soldatenvak dienden te leren. Zo staan de namen en de daarbij behorende gegevens over gage en uitmonstering van W. van Dompelaar, J.E. van Glaserup (luitenant), J.W. van Ammerick (luitenant) en Van Hambroick genoteerd. Voor dit artikel worden alleen de notities over Van Hambroick besproken. In het boek staat over Lambert Joost, dat hij voor het eerst op 7.5.1740 zijn *maandgagie* (gage) als vaandrig, ingaande 6 mei en vervallen 17 juni en groot fl. 48, te Bourtange ontvangt. Omdat we in het boek, lopende

vanaf 1727, zijn naam niet eerder tegenkomen, is aan te nemen dat hij in 1739, als 15/16 jarige als vaandrig in dienst treedt. Hij dient wel zijn eigen *montering* (kleden, laarzen en geweer) te bekostigen. Zijn gage is op dat moment fl. 42 per periode.

Een afbeelding van een munt die in de tijd van L.J. v. Hambroick Jr gangbaar was.

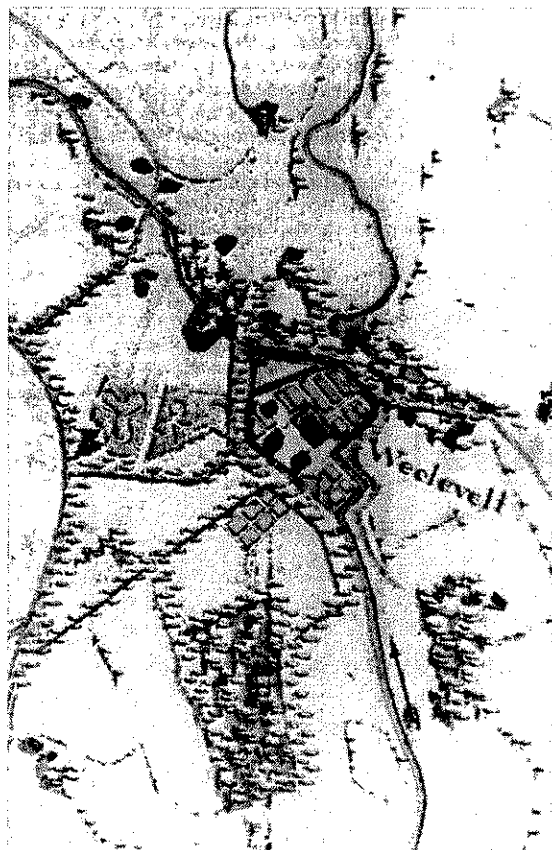
De letterlijke tekst van de rekening van de stoffen nodig voor zijn kleding: *De Hr Vaandrig van Hambroock ontfangt deeze onderstaande montering in 't jaar 1739.*

8 elle fijn blaauw lake à 5 gl	40, -, -	
anderhalf vierende rood lake à 7 ½ gl	2,16, 4	
9 elle rood sipersaay à 26 stuivers	11,14, -	
2 ½ ons silverdraat à 3 ½ gl	8,15, -	
1 lood naazyijde à 9 stuivers	-, 9, 3	
lood gaarn à 12 penningen	-, 2, 4	
2 elle silver galon tot hoedenboord		
wegen 1 ons 6 (?) à 3 ½ gl	4,16, 4	

	68,12,12	(onjuist, moet zijn 68.12.15)

1739 den 7 mey op 't bovenstaande laten staan de somma van fl. 6, den 17 juni bet. fl. 6. Den 1 april 1740 met de Hr Hambrock afgerekend waarmede de ses lange maanden gage als vaendrig en een Corte maendt bedraagende de somma van fl. 321, 3, -, waarvan afgetrokken zijn de verschote penningen en het restant van de monteringe, resteerende de Somma van fl. 165,3, -waaronder begrepen is de maand ingaande den 26 meert en vervallen den 7 mei 1740. Lambert Joost betaalde zijn schuld dus af met een maandelijksse korting op zijn soldij. Mogelijk dat zijn militaire uitrusting als geweer en laarzen hierin niet verrekend zijn. Vanaf mei 1741 ontvangt hij de gage van luitenant, groot fl. 53 per periode. Per 10 september 1741 wordt hij overgeplaatst naar Coevorden. Op de eerste betaling te Coevorden staat opgetekend dat hij *laetende voor een paay* (betaling) van de montering staen de somma van fl. 6,-,-, in welke plaats hij in elk geval op 30 juli 1744 zijn soldij nog ontvangt. Op 29.9.1746 heeft hij, volgens een notitie, nog zijn acte als luitenant getekend.

Lambert Joost woonde na zijn diensttijd op Weleveld. Wanneer hij uit dienst is getreden is niet vermeld en vooralsnog onbekend. Hoe hij verder aan de kost kwam weten we uit archiefstukken. In 1754 sloot hij een contract met Hendrik Jan Bos (richter en ontvanger van het gericht Oldenzaal) en Joh. Palthe over de ontvangst van de *reeële en personeele middelen* (= belastingen). Hij woonde toen waarschijnlijk al op Weleveld. Zijn vader overleed in 1748. Zeger Eusebius verkreeg toen samen met Lambert Joost de havezate in bezit. Zij droegen in 1755 Weleveld over aan hun oudere broer Robbert Hendrik, welke overdracht pas in 1765 werd geëffectueerd (Lit. 5). Beiden bleven toen als vrijgezellen(?) op Weleveld wonen, samen met het gezin van hun broer Robbert Hendrik (tot Robbert er in 1789 overleed) met diens twee kinderen: Maria Louisa en Willem Hendrik (Lit 6). Willem Hendrik werd in 1814 in de ridderschap van Overijssel benoemd en overleed in 1822 in Den Haag.

Weleveld en omgeving zoals getekend door Hottinger ± 1780.

Lambert Joost treedt in 1770 op als richter van het Landgericht Oldenzaal bij het optekenen van een volmacht (Lit. 7). In 1783 woont hij op Weleveld en in 1791 staat zijn handtekening nog onder een afrekening waaruit blijkt dat hij voor Bos in het Gericht Borne belastingen inde (Lit. 8). De geschiedenis m.b.t. Zeger en Maria Louise is vooralsnog onduidelijk. Wanneer de familie Van Hambroick nu precies van het Weleveld is vertrokken, heb ik nog niet kunnen achterhalen. Mogelijk dat Lambert Joost met zijn broer en oomzegggers voor april 1792 zijn vertrokken of dat er enige reeds waren overleden.

Op 13 april 1792 richtte de Graaf Anne W.C. van Heiden Hompesch tot Ootmarsum zich tot Ridderschap en Steden "*houdende verzoek hem in consumtie op de Huize Weleveld in Twente*

geliefde te continueren" (Lit. 9). Anne, aanvankelijk wonend in Wijhe, kwam na de dood van zijn vader, de drost van Twente en overleden in 1790, niet op het Huis Ootmarsum wonen, omdat hij niet met zijn moeder overweg kon (Anne was door haar onterfd), maar hij kwam op Weleveld. Toen de Fransen ons land in 1795 binnen vielen, trok Anne naar Bentheim. Weleveld kwam leeg te staan en werd verkocht en later afgebroken.

G.A.B. Nijhuis.

Literatuur

1. Manuaal van Th. B. Kock van zijn particuliere administratie (vanaf 1.1.1760). Stadsarchief Oldenzaal OK 442.
2. Boeck van de compagnie van den heer Van den Clooster. Onderdeel van literatuur 1.
3. RAO 375 / 295.
4. G.J. terKuile. Geschiedkundige Aanteekeningen op de Havezathen van Twenthe. Almelo 1911, herdruk 1974.
5. RAO Rechterlijk archief Borne 1 dd 4.12.17657.
6. RAO 3.1 / 2695.
7. RAO 586 / 3c.
8. G.A.B. Nijhuis: artikel is in voorbereiding.
9. RAO 3.1 / 253).

Zonder zwil an de haand gennen goalden ring an 'n vinger

NIEUWS

Opnieuw verscheen in de serie **Verhalen uit vorige eeuwen rond de gemeente Borne** een boekje van de hand van Mw. M.G.E. van Harten-Fransen. Het heeft als ondertitel **Deel 3, Elhorsterhoek**. De inhoud van het 40 pagina's tellende boekje bevat, zoals we van deze auteur gewend zijn, weer een lawine aan gegevens. De gegevens hebben deze keer betrekking op de opstallen en de daarmee verbonden bewoners van Elhorsterhoek. Gelukkig bevat het boekje een kaart met de namen der besproken opstallen in het betrokken gebied, zodat de oriëntatie aanzienlijk beter is dan die in de vorige boekjes in deze serie. Helaas ligt veel van het besproken gebied in de zone die, i.v.m. de herindeling per 1 januari 2001, moest worden afgestaan aan de gemeente Almelo. Mede daarom is het belangrijk dat de geschiedenis ervan op de valreep nog is vastgelegd.

Het boekje is verkrijgbaar in de Bornese boekhandel en bij de auteur voor de bescheiden prijs van fl. 7,00.

UIT HET AANTEKENBOEK VAN J.B. SCHOEMAKER 3

Behalve een rekeningenboek liet dokter Schoemaker (☼ 1799; † 1879) ook een aantekenboek na. Het boek begint in 1848 en loopt door tot 1875. Enige van de aantekeningen in het dagboek komen in deze kleine artikelenreeks aan de orde.

Naast gegevens betreffende huwelijk en overlijden van Jan Schoemaker en zijn vrouw komen we i.v.m. een erfeniskwestie ook de naam Maria Aleida Mulder tegen. Het is daarom interessant dat we, tijdens ons literatuuronderzoek, een stuk tegenkwamen van de hand van A.W.J. Knuij van 17 december 1875. Het gaat over **De Weleveldsche Mullers of Mulders** en we laten het hier integraal volgen:

“De Weleveldsche Mullers”

Als met die benaming treffen wij ze in de doop en trouw Registers der RC Gemeente Borne aan (ter onderscheiding van de veele Mulders of Mullers die in die jaren voorkomen). Wij ontmoeten den eersten e(e)n Hendricus Muller, die gehuwd was met Margaretha, waarvan zonder twijfel Wolterus een zoon van is, hij is geboren voor 1709. De aantekening dat hij gedoopt is, is niet te krijgen. Wij de doop en trouw Registers der RC Gemeente Borne, met dien jare aanvangen.

De Weleveldsche Mullers

Als met die benaming treffen wij ze in de doop en trouw Registers, der RC Gemeente Borne, aan. Ter onderscheiding der veele Mulders of Mullers, die in die jaren voorkomen. Wij ontmoeten den eersten en Hendricus Muller, die gehuwd was met Margaretha, waarvan zonder twijfel

Het eerste gedeelte van de aantekeningen van A.W.J. Knuij daterende uit 1875.

Wij vinden verder in genoemd doopregister aangetekend eenige jongere kinderen van Henricus Muller en Margaretha en broeders en zusters van “Wolterus” als

1712 – 30 januari Anna Maria Muller dochter van Henricus en Margaretha: peet Lamberts.

1715 – 14 Januari Aalleides Muller peet Lamb. Past.

1717 – 9 mei Gerardus Muller Welfeld

1720 – 19 december Albertus Muller

Anna Mulder geb. 30 januari 1712 huwde met Arnold Brökers 21 april 1730.

Aalleides geb. 14 januari 1715 huwde met Joannes Steggehuis 4 juli 1756.

Gerardus Muller, geb. 9 mei 1717 trouwde 4 febr. 1742 met Bernardina Mullers en bleef waarschijnlijk in het ouderlijk huis.

Hiervan komen in het doopboek de volgende kinderen voor.

1742. 9 Dec. Euphemia Mulders dochter van Gerard en Bernardina patrius Gerh. Helmegh en Joanna Mulder = (gehuwd 29 juni 1787 met Hermannus Legtenberg.

1744. 1 Februari Johannes = patriu. Wolterus Mulder en Maria Helmich.

1745. 25 December Joes patriu. Wolterus Muller en Gertrud Helmigh.

1748. 10 Febr. Susanna, patrius Wolterus en Aleida Mullers

1750 7 Maart Joanna, patrina Gert. Helmech

1751 15 Juni Joanna, patrius Wolterus Mulder en Maria Helmech.

1753 17 April Joannes = Mulder idem

Johannes Mulder geb. 17 April 1753 huwde den 11 Novemb. 1787 met Gertrudes Harincke. (Kinderen) Henricus Mulder te Borne was waarschijnlijk hiervan een zoon.

Johannes Bernardus Schoemaker zoon van Antonius Henricus Schoemaker en van Hermenegeldes Kuiper geb. 3 Juni 1799 huwde den 26 Februari 1829 met Maria Aleida Mulder waarvan de navolgende kinderen:

Wolterus Johannes geb. 14 Februari 1832

Antonius Henricus geb. 28 Februari 1834

Johannes Hermannus geb. 19 Maart 1836

Hermina Maria geb. 10 Mei 1838.

Borne 17 Dec. 1875.

A.W.J. Knuij.

Aan de laatste opsomming van kinderen uit de derde generatie Schoemakers in Borne, zouden we nog moeten toevoegen: zoon Hein, de jongste uit dit gezin. Hij werd geboren op 30 mei 1840. Verdere gegevens over hem en zijn broers en zus zijn te vinden in het boekje **Jan Bernard Schoemaker een heelmeester in de negentiende eeuw**.

Om aansluiting te geven aan de familie van Maria Aleida Mulder, de vrouw van dokter J.B. Schoemaker, zullen we in een volgende aflevering ook nog een stukje "Muldergeschiedenis" opnemen van de hand van ene Johannes Berns. Daarmee zal duidelijk worden waar we Maria Aleida Mulder in de Mulder familie moeten plaatsen.

J.B.F. Leuverink.

UIT DE BORNSE COURANT (van 21 januari 1933)

De boeren worden wijzer. Vroeger kon men bij hen komen en zeggen "Ik ben die en die" en 't werd geloofd en dikwijls werd dan geld afgegeven aan iemand, waarvan later bleek dat hij in 't geheel niet die persoon was. Tot een vermakelijke geschiedenis is dit deze week geworden. De burgemeester was in Zenderen en Hertme voor het Crisis-Comité bezig met kaartenverkoop. Op een boerderij werd den burgemeester gezegd, dat zij direct niet geloofden dat hij den burgemeester was, dat kon iedere heer zeggen. Tenslotte was het zoover dat de burgemeester zijn aanstelling te voorschijn haalde en toen was het in orde. Op een andere boerderij geloofde men hem ook niet. Toevallig kwam net Dr. S(tomps) aanrijden die de boerin geruststelde.

In de eerste Bornse Courant, als proefnummer uitgegeven op zaterdag 14 juni 1902, werd al direct iets over de Bornse historie geschreven. Wij laten U hier de tekst volgen:

BORNSCHE SCHETSEN

Aan mijne Lezers!

Door de welwillendheid van de redactie dezer courant wordt mij de gelegenheid geschonken om de lezers van tijd tot tijd bezig trachten te houden met schetsen uit onze gemeente. Hoe die schetsen zullen zijn, daaromtrent kan uw onderdanige dienaar geen bepaald programma overleggen. Waar ik stof vind, die mij de bespreking waard schijnen, daar zal ik trachten mijne lezers te verpoezen, te ontspannen, soms te vermaken en misschien een enkele maal te leeren, al naar den geestestoestand der lezers.

Immers, waar de een glimlachtend de schouders optrekt over het weinig belangrijke der schets, vindt weer een ander de beschrijving lezenswaard. De een lacht om eene zaak, die een ander zeer ernstig voorkomt en waar ik wetenswaardigheden tracht te vermelden, zijn sommigen den auteur hierin verre vooruit, al is het voor het grootste deel der lezers ook nieuw of eene welkome opfrissing van oude zaken.

Ziehier in 't kort mijne opvatting over de "Bornsche schetsen", die bij tijd en wijle in deze courant zullen verschijnen. Ik verzoek mijnen lezers echter, de verwachting niet te hoog te spannen, ten eerste omdat ik geen schrijver van beroep ben, ten tweede omdat ons stil en eenvoudig dorp, verscholen tusschen 't hout, niet bijzonder veel aanleiding geeft om buitengewone toestanden of merkwaardige gebeurtenissen, door de wieken der faam gedragen, wereldkundig te doen worden; en dan nog is dat wereldje betrekkelijk klein.

Weliswaar is Borne de laatste jaren zeer vooruitgegaan en overvleugelt het in een enkel opzicht nieuwere plaatsen; toch zal er veel veranderd, veel verbeterd moeten worden, alear het "modern" mag genoemd worden. Ik betwijfel echter of dit moderniseeren, in den geest van veel andere plaatsen, door allen met vreugde zou begroet worden in ons oud en ten deele ouderwetsche Borne. "Oud Borne"; - wel kan het dorp niet bogen op een verleden gelijk het grijze Ootmarsum en de eerwaardige

bisschopsstad Oldenzaal, toch torscht het reeds der eeuwen last. Wel wordt op eene kaart uit den tijd van Karel den Grooten ons dorp niet aangewezen, maar toch meent men als zeker te mogen aannemen, dat in de 11^e eeuw Borne genoemd word als eene plaats, die toen Burgonde heette, welke naam een paar eeuwen later in Bergende veranderd, weer zoo goed als zeker dit dorp aanwees. Het gemeentewapen van Borne voert op een donkerblauwen achtergrond, een zilveren bijenkorf, met eenige vliegende bijen. Ik herinner me niet, op welke gronden Borne dit wapen voert; in juiste overeenstemming met den waarschijnlijksten oorsprong van den naam van ons dorp schijnt het echter niet te zijn. Mogelijk is er ten deze opzichte wel eene andere lezing over het ontstaan van den naam Borne en willen bevoegde beoordeelaars ons misschien te eeniger tijd wel inlichten. Zeker is het althans dat zich op een der schoone plekjes van Twente een man bevindt, die over Borne en de historie ervan ons de meest betrouwbare inlichtingen kan geven, doch nog steeds zijne leerrijke beschrijvingen niet aan de drukpers toevertrouwt. 't Is te hopen, dat deze geleerde oudheidsvorscher ons eens verblijdt met zijne belangrijke mededeelingen.

Dat ons dorp reeds eenige eeuwen telt, bewijst ook wel de Hervormde kerk met den fraaie toren, die als een der hoogste kerktorens van Twente mag genoemd worden. De legende of de overlevering zegt van deze toren, dat de spits ervan opgetrokken is uit het hout, dat bij Borne groeide. Misschien is dit hout wel het overblijfsel van het oerwoud dat Neerlands bodem eenmaal bedekte en waarin het eekhoortje van de Noordzee tot Duitsland zich kon bewegen. Zoo verhalen sommigen dat de "Hooge Brug" bij Borne is gemetseld uit de opbrengst van een eikenbosch, dat zich oostwaarts van het dorp zou uitgestrekt hebben, doch van dit woud is zelfs het laatste spoor verdwenen.

OBSERVATOR.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Nieuwe bijeenkomsten

Het bestuur heeft voor het nieuwe seizoen (na de jaarwisseling) data vastgesteld voor onze bijeenkomsten. Een deel daarvan zal reeds voorbij zijn op het moment dat U dit leest. Toch willen wij U vragen de volgende, voorlopige, data in Uw agenda te willen noteren: 8 Januari, nieuwjaarsvisite; 22 februari, jaarvergadering; 29 maart en 23 april nog in te vullen; 26 mei ons jaarlijks reisje waarvan de definitieve bestemming nog in onderhandeling is.

Nieuwe leden

Mw. A. van Ameron-Meulenbeld, Borne.

Mw. G.J. Braakhuis, Borne

Hr. G. Ellenbroek, Borne.

Hr. G. van Everdingen, Borne.

Hr. J.F. Lindenhovius, Borne.

Hr. J.G. Oude Wolbers, Borne.

Wij wensen deze nieuwe leden een prettig lidmaatschap toe en hopen hen vaak op onze verenigingsavonden te mogen begroeten.

Bijna honderd jaar ervaring in drukwerk

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen

Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen

Telefoon: (053) 572 17 77 - Telefax: (053) 572 62 75

VERGANGSGEBIED

*Ons Broekse kerkdorp zo men ziet
Was eeuwen lang zo slecht nog niet
"Den Haag" gaf het opeens warempel
Helaas het negatieve stempel
Van "super overgangsgebied"*

Vrederik